

ΨΥΧΙΚΟ ΤΡΑΥΜΑ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗΣ ΣΤΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΜΑΔΑΣ

(Όψεις του ναρκισσιστικού και αντικειμενοτρόπου πεπρωμένου)

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ Κ. ΜΑΤΣΑΓΓΑΣ Μ.Δ.

Ψυχίατρος - ομαδικός αναλυτής, Ψυχοθεραπευτής
Ερευνητικό Εργαστήριο: «Ανατομίας, Παθολογικής Ανατομίας & Φυσιολογίας –
Διατροφής»

Διευθυντής: **Καθηγητής Δημήτριος Χανιώτης**
MD, PhD, FESC,
Πρόεδρος Τμήματος Βιοϊατρικών Επιστημών, Σχολής Επιστημών Υγείας &
Πρόνοιας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Αλληλογραφία: Αριστομένης Κ. Ματσάγγας Μ.Δ., Ψυχίατρος – Ψυχοθεραπευτής, Οδός:
Σινώπης 3, 11527, Αθήνα, e-mail address: a.matsaggas@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κάθε φορά που η θεραπεία ομάδας βρίσκεται στον «αστερισμό» του ψυχικού τραύματος, ο θεραπευτής είναι αντιμέτωπος με μια ιδιαίτερη κλινική συνθήκη που παραδόξως εδράζεται σ' ένα «μη γεγονός» στο ψυχικό γίνεσθαι του ασθενούς. Η ακοή του προσκρούει σ' ένα επώδυνο βίωμα που έμεινε αβίωτο, σε μια εμπειρία παρελθούσα αλλά χωρίς παρελθόν, σ' ένα κενό νοήματος, σε μια έλλειψη αιτιότητας και κυρίως στον ψυχικό πόνο από κάτι που κυριολεκτικά δεν έλαβε χώρα, παρόλο που συνέβη. Χωρίς χώρα λοιπόν, χωρίς ψυχικό τόπο, χρόνο, ιστορία, εκτός απώθησης και φαντασιακής αναπαράστασης, η τραυματική εμπειρία βιώνεται ως ένα *εσαεί παρόν* μέσα στη βία που καθιστά επίκαιρη η επανάληψη στη ζωή και στη μεταβιβαστική-αντιμεταβιβαστική σχέση. Και όσο δεν γίνεται αντικείμενο επεξεργασίας, όσο δεν μετασχηματίζεται σε ψυχικό γεγονός, τόσο επαναλαμβάνεται, τόσο επιμένει και τραυματίζει.

Στην εργασία αυτή ερευνώνται πτυχές του ψυχικού τραύματος σε σχέση με τη λειτουργία της μεταβίβασης στη θεραπεία ομάδος

Αντί Προλόγου

«Η γραία έκυψεν εις την άκρην χθαμαλού, θαλασσοφαγωμένου βράχου, και ήρχισε να πλύνη τα ρούχα. Δεξιά της κατήρχετο ομαλότερος, πλαγιαστός, ο κρημνός του γηλόφου, εφ' ου ήτο το Κοιμητήριο, και εις τα κλίτη του οποίου εκυλίοντο αενάως προς την

θάλασσαν την πανδέγμονα¹ τεμάχια σαπρών ξύλων από ξεχώματα, ήτοι ανακομιδὰς ανθρωπίνων σκελετών, λείψανα από χρυσές γόβες ή χρυσοκέντητα υποκάμισα νεαρών γυναικών, συνταφέντα ποτέ μαζί των, βόστρυχοι από κόμας ξανθὰς, και άλλα του θανάτου λάφυρα. Υπεράνω της κεφαλής της, ολίγον προς τα δεξιά, εντός μικράς κρυπτής λάκκας, παραπλεύρως του Κοιμητηρίου, είχε καθίσει νεαρός βοσκός, επιστρέφων με το μικρόν κοπάδι του από τους αγρούς, και, χωρίς ν' αναλογισθή το πένθιμον του τόπου, είχε βγάλει το σουραύλι από το μαρσίπιόν του, και ήρχισε να μέλπη φαιδρόν ποιμενικόν άσμα. Το μυρολόγι της γραίας εκόπασεν εις τον θόρυβον του αυλού, και οι επιστρέφοντες από τους αγρούς την ώραν εκείνην - είχε δύσει εν τω μεταξύ ο ήλιος - ήκουον μόνον την φλογέραν, κ' εκοίταζον να ίδωσι που ήτο ο αυλητής, όστις δεν εφαινετο, κρυμμένος μεταξύ των θάμνων, μέσα εις το βαθύ κοίλωμα του κρημνού».

Α. Παπαδιαμάντη, Το μυρολόγι της Φώκιας,
Άπαντα, τομ. Δ', σελ. 298, Εκδ. ΔΟΜΟΣ

«Και 'πεθμώ τα μάτια μου να δώσουν την ημέρα»

Μοιρολόι της Καρπάθου

I. Τραύμα

Το τραύμα και ο τραυματισμός συνεπάγονται, όπως επεσήμανε και ο Freud, μια θεώρηση οικονομική: *«ονομάζουμε τραύμα μια βιωματική εμπειρία, η οποία επιφέρει, σ' ένα κλάσμα του Χρόνου, μια τόσο μεγάλη αύξηση της διέγερσης στο εσωτερικό της ψυχικής ζωής, που η εκκαθάριση ή η επεξεργασία της με τα συνήθη και φυσιολογικά μέσα αποτυγχάνει, πράγμα που συνεπάγεται μακροχρόνιες διαταραχές στο επίπεδο της ενεργειακής λειτουργίας»*, (S. Freud, 1894, 1910).

Για να υπάρξει τραυματισμός, υπό την αυστηρή έννοια του όρου, δηλ. μη εκτόνωση της εμπειρίας, που παραμένει ως «ζένο σώμα», στο εσωτερικό του ψυχισμού, απαιτείται η παρουσία ορισμένων αντικειμενικών συνθηκών: ιδιόμορφη ψυχολογική κατάσταση, στην οποία βρίσκεται το άτομο κατά τη στιγμή του συμβάντος· λόγοι ανωτέρας βίας που απαγορεύουν ή παρακωλύουν την εκτόνωση (επίσχεση) και τέλος ψυχική σύγκρουση που εμποδίζει το άτομο να απαρτιώσει στη συνειδητή προσωπικότητά του την εμπειρία που του συνέβη (άμυνα). Επιπλέον, μπορεί το ίδιο το συμβάν («απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου που μοιάζει αναντικατάστατο») από την ίδια του τη φύση, να αποκλείει την πλήρη εκτόνωση.

¹ Πανδέγμων= αυτός που δέχεται, φιλοξενεί, προσλαμβάνει τα πάντα.

Υπό την έννοια αυτή η υπερβολική εισροή διεγέρσεων θέτει εξ αρχής εκτός λειτουργίας την αρχή της ηδονής, υποχρεώνοντας το ψυχικό σύστημα να εκπληρώσει ένα πιο επείγον καθήκον, *πέραν της αρχής της ηδονής*: τη δέσμευση των διεγέρσεων κατά τρόπο που να επιτρέπει στη συνέχεια την εκφόρτισή τους. Η επανάληψη, μάλιστα, στα όνειρα, όπου το άτομο ξαναζεί έντονα τον τραυματισμό ωσάν να προσπαθεί να τον ελέγξει, ανάγεται στον καταναγκασμό της επανάληψης.

Το ψυχικό τραύμα

Υπό την έννοια αυτή, το ψυχικό τραύμα ορίζεται ως μια κατάσταση «αβοήθητου», την οποία ο ψυχισμός ζει παθητικά. Οφείλεται σε υπερβολική κατακλυσμική διέγερση, δηλαδή μια ποσότητα έντασης που υπερβαίνει τις ικανότητες ένταξης του ψυχισμού (Freud, 1920). Οι Laplace και Pontalis ορίζουν το ψυχικό τραύμα: *«Ένα γεγονός στη ζωή του υποκειμένου που ορίζεται από την έντασή του, από τη μη δυνατότητα του υποκειμένου να ανταποκριθεί επαρκώς σ' αυτό, και από την αναταραχή και τις μακροχρόνιες επιδράσεις που επιφέρει στην ψυχική οργάνωση»* (Laplace and Pontalis, 1973).

Ωστόσο, όμως, δεν αρκεί να είναι μια έντονη αντίδραση σε ένα επικίνδυνο γεγονός, αλλά κυρίως χρειάζεται το βίωμα να ενέχει *ένα ειδικό νόημα*, το οποίο καθορίζεται από ένα πρώτο τραυματικό βίωμα που αναβιώνει στο παρόν μέσω μηχανισμών ταύτισης. Παρ' όλο που ένα τραύμα φαίνεται να συμβαίνει τυχαία σ' ένα παιδί, εάν εξετάσουμε κλινικά το περιεχόμενο ενός τραυματικού επεισοδίου, θα ανακαλύψουμε ότι σχετίζεται με ειδικό τρόπο με το περιεχόμενο των φαντασιώσεών του αμέσως πριν από τον ψυχικό τραυματισμό (Sandler, 1987). Πρόκειται για έναν ασυνείδητο χειρισμό των εξωτερικών τους συνθηκών, ώστε οι ασθενείς να επιλέγουν το τραύμα που επιφέρουν στον εαυτό τους.

Η θεωρία του Freud όσον αφορά την παθογένεση θεμελιώθηκε στην έννοια του τραύματος, και άρχισε με τις μελέτες του επί της υστερίας. Από την αρχή χρησιμοποίησε δύο μοντέλα σχετικά με το τραύμα και ποτέ δεν εγκατέλειψε το ένα προς χάριν του άλλου. Στις *Μελέτες για την Υστερία* (Breuer and Freud, 1895), αναφέρεται αρχικά σε βιώματα «*αποπλάνησης*» που κατακλύζουν τον ψυχισμό με τρόπο, άγχος, ντροπή ή σωματικό πόνο, τα οποία επενεργούν ως ψυχικά τραύματα. Ήδη όμως εδώ, όπως παρατηρεί ο Krystal (1978) το σημαντικό είναι η φύση του

υποκειμενικού βιώματος και οι ασυνείδητες πλευρές του, ειδικότερα δε η ψυχική πραγματικότητα των συναισθημάτων και ο μετασχηματισμός τους.

Σημαντική είναι επίσης η ψυχική οργάνωση, η οποία μέσω της επανάληψης του ταυτόσημου προσπαθεί να επεξεργασθεί τις συναισθηματικές εντάσεις, δηλαδή να συνδέσει τις διεγέρσεις με τα μνημονικά ίχνη και τις φαντασιώσεις. Παράλληλα ο Freud (1894) χρησιμοποίησε ένα δεύτερο μοντέλο τραύματος στο οποίο αναγνωρίζει τον κίνδυνο για τον ψυχισμό, που εμφανίζεται, όταν μια ασύμβατη προς το Εγώ ιδέα (επιθυμία) εισάγεται στο συνειδητό και αντιπαράκειται με το Εγώ.

Στις αρχικές μελέτες οι νευρώσεις θεωρούνται ότι οφείλονται σε τραυματικές εμπειρίες που αναφέρονται στη σεξουαλικότητα του παιδιού με την ευρεία της έννοια. Αυτές οι εμπειρίες αφήνουν κατάλοιπα. Τα αρχικά γεγονότα επιδρούν εφεξής ως παθογόνες μνήμες. *Αυτό που δρα τραυματικά δεν είναι οι εμπειρίες αλλά η αναβίωσή τους στη μνήμη κατά την εφηβεία ή αργότερα.* Τα συμπτώματα αντλούν τη μορφή τους από το περιεχόμενο των τραυματικών σκηνών. Τελικά, όπως σημειώνει ο Krystal (1978), ο Freud (1926) στο έργο του «*Αναστολή, Σύμπτωμα και Άγχος*» απαρτίωσε τα δύο μοντέλα κάνοντας μια διάκριση του άγχους σε:

- αυτόματο άγχος, η εκδήλωση του οποίου υποδηλώνει ότι μια αιφνίδια απροσδόκητη και κατακλυσμική κατάσταση έχει συμβεί, και
- άγχος, ως σήμα κινδύνου προς το Εγώ, η εμφάνιση του οποίου στο ασυνείδητο προειδοποιεί ότι μια τέτοια κατακλυσμική κατάσταση θα συμβεί και θα αποδιοργανώσει το Εγώ, εάν η απώθηση και οι άλλες άμυνες δεν κινητοποιηθούν.

Το άγχος, στις νευρωσικές οργανώσεις, κινητοποιείται από τις ενορμήσεις και κινητοποιεί τις άμυνες. Συνιστά, όπως λέγεται, το σήμα που αναπαριστά και γνωστοποιεί στο Εγώ τις ενορμήσεις και τους κινδύνους τους. Αυτή η προφύλαξη δεν λειτουργεί πάντα.

Ο Freud (1939), τέλος, στο έργο του «*Μωσής και Μονοθεϊσμός*» κατέληξε στο ακόλουθο συμπέρασμα: τα τραύματα που συνιστούν την αιτία των νευρώσεων λαμβάνουν χώρα στην πρώτη παιδική ηλικία, πριν να αρχίσει η λανθάνουσα περίοδος. Με άλλα λόγια, ένα γεγονός στο παρόν αποτελεί τραυματική εμπειρία διότι έχει συμβεί στο παρελθόν. Πρόκειται, εξήγησε, για εμπειρίες που κατά κανόνα λησμονούνται και που συνδέονται με εντυπώσεις που έχουν σχέση με τη σεξουαλικότητα και την επιθετικότητα (σωματικές αισθήσεις, ακουστικά ή οπτικά βιώματα). Όσον αφορά τα

επακόλουθα του τραύματος περιέγραψε δύο κατηγορίες: (1) Οι ασθενείς είναι δυνατό να ξαναφέρνουν διαρκώς το τραύμα εν ενεργεία και να το ξαναζούν σε μια ανάλογη σχέση στο παρόν. Μιλούμε τότε για «καθήλωση» και για «καταναγκασμό της επανάληψης». (2) Οι ασθενείς που ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία εμφανίζουν τα αρνητικά αποτελέσματα του τραύματος. Δηλαδή, εγείρουν αμυντικές αντιδράσεις για να μη θυμηθούν. Αυτές οι αντιδράσεις δομούν το χαρακτήρα. Αποκτούν αυτονομία από την υπόλοιπη ψυχική ζωή και παραμένουν ανεπηρέαστες από την εξωτερική πραγματικότητα. Κλινικά μιλάμε τότε για αναστολές. Και εδώ πρόκειται για *καταναγκασμό της επανάληψης και καθηλώσεις*, με τον αντίθετο όμως σκοπό, από ό,τι στους προηγούμενους ασθενείς.

Ορισμένοι συγγραφείς μιλούν για τη δυσκαμψία του Εγώ, ως επακόλουθο του τραύματος. Το Εγώ λειτουργεί όχι κάτω από τις καλύτερες δυνατές συνθήκες, διότι η κινητικότητα των επενδύσεων στο επίπεδο του καθώς και στο επίπεδο των αντικειμένων είναι περιορισμένη εξαιτίας αλλοιώσεων του ψυχισμού. Με αυτόν τον τρόπο περιορίζεται η δυνατότητα της ανάγνωσης και του μεταβολισμού της πραγματικότητας, εσωτερικής και εξωτερικής, η αντίληψη της οποίας επενεργεί μ' αυτόν τον τρόπο τραυματικά. Η γνώση περιορίζεται.

Η ψυχαναλυτική έρευνα προσπαθεί να φωτίσει την ατελή διαφοροποίηση εαυτού/ αντικειμένου που επέρχεται λόγω των ψυχικών τραυμάτων, στα οποία προδιαθέτει και τα οποία διαιωνίζει στο παρόν (Grinberg, 1990 και Kahn, 1963). Σήμερα κάνουμε λόγο για την ενεργητική αναζήτηση από το άτομο του αντικειμένου που το τραυματίζει και το διεγείρει. Στο επίπεδο του Εγώ παράγεται δυσαρέσκεια, αλλά στο επίπεδο του Εκείνου παράγεται ευχαρίστηση. Σε ορισμένες ψυχικές οργανώσεις *ο δεσμός με ό,τι τραυματίζει τον εαυτό του δεν εγκαταλείπεται*, διότι αποτελεί τον τελευταίο δεσμό με τη ζωή (Ποταμιάνου, 1993). Στην κλινική πράξη αυτό που παρατηρούμε είναι μια δυναμική σύγκρουση που σχετίζεται με την αναβίωση του παιδικού τραύματος στο *εδώ και τώρα*. Πρόκειται για μια σύγκρουση μεταξύ συμβιωτικών αναγκών με κινήσεις συγχώνευσης, φόβου, εισβολής και αφανισμού του εαυτού, με κυρίαρχα τα συναισθήματα αδυναμίας. Δεν πρόκειται πλέον για συγκρούσεις μεταξύ Εγώ, Εκείνο και Υπερεγώ, αλλά για συγκρούσεις που ξεκινούν από δομικά ελλείμματα της προσωπικότητας. Η αυτοεκτίμηση καθώς και η αίσθηση ότι υποστηρίζεται και ανήκει το άτομο σε μια πρωτογενή ομάδα, επηρεάζουν σημαντικά τον καθορισμό της ευαισθησίας στο ψυχικό τραύμα.

Πρέπει, επίσης, να τονισθεί ότι, παρ' όλο που ο εαυτός δεν είναι μόνο μια φαντασίωση αλλά έχει και δομικές πλευρές, αυτό για το οποίο μιλάμε με βεβαιότητα είναι η βιωματική του υπόσταση. Πρόκειται για την αίσθηση του εαυτού, την οποία γνωρίζουμε ότι υπάρχει όταν χάνεται ή απειλείται ότι θα αφανισθεί: διαφορετικά παραμένει εν σιγή.

Ο Freud χρησιμοποίησε τη λέξη «Ich» γι' αυτό που μεταφράστηκε στην αγγλική ως «Ego», δηλαδή ένα μέρος του ψυχικού οργάνου που χαρακτηρίζεται από ορισμένες λειτουργίες, αλλά και για την έννοια που χαρακτηρίζει τον εαυτό ως σύνολο, δηλαδή το υποκείμενο. Ο εαυτός ισοδυναμεί εδώ με το υποκειμενικό πρόσωπο ως ένα σύνολο ξεχωριστό από τους άλλους.

Η αίσθηση του εαυτού αναδύεται παράλληλα με την ανάπτυξη των σχημάτων του αντικειμένου, το οποίο δομεί. Ο Freud (1914), στην *Εισαγωγή στον Ναρκισσισμό*, υπογράμμισε τη δράση του εξωτερικού αντικειμένου στο όριο σωματικού/ ψυχικού και τη διαμεσολάβησή του για το μετασχηματισμό των άναρχων σωματικών ώσεων σε δομές του Εγώ (Kohut, 1971). Για την ανάπτυξη της αίσθησης του εαυτού παρεμβαίνει το εξωτερικό αντικείμενο, το οποίο επενδύει λιβιδινικά το σώμα του βρέφους, καθώς επίσης και τις ανάγκες, τις αναδυόμενες επιθυμίες και τις εμφανιζόμενες λειτουργίες του, σωματικές και ψυχικές, και το οποίο βάζει αυτά σε λέξεις, όπως έδειξαν η Mahler και συν. (Mahler, Pine and Bergman, 1975). Οι επαφές του σώματος, που παρέχουν ευχάριστες εμπειρίες, οι απουσίες που εισάγονται με τις απομακρύνσεις και τις επιστροφές του εξωτερικού αντικειμένου, οι διαφορές των φύλων που πιστοποιούνται από το υποκείμενο και επιβεβαιώνονται από το περιβάλλον, καθώς και η εισαγωγή της εμπειρίας του ξένου, αλληλεπιδρούν δυναμικά για τη δόμηση του ψυχισμού. Θεμελιακός μηχανισμός της εργασίας αυτής είναι η επανάληψη.

Με την εγκατάλειψη της συγχώνευσης και την κατάκτηση της απόστασης από το σώμα της μητέρας αρχίζουν να σχηματίζονται τα όρια της εικόνας του σώματος. Η αναπαράσταση, που είναι η εικόνα του σώματος, βιώνεται ως ζωτική. Πρέπει να διατηρηθεί ανέπαφη με κάθε κόστος, διότι συνιστά τον πυρήνα της ψυχοσωματικής ύπαρξης και επιτελεί μια σταθεροποιητική λειτουργία (Anzieu, 1989). Ο ρόλος του αντικειμένου στα διάφορα στάδια ψυχοποίησης έχει μελετηθεί από πολλούς συγγραφείς σε συνάρτηση με το τραύμα. Ο Winnicott (1971) περιγράφει τη διαδικασία τοποθέτησης του αντικειμένου έξω από την περιοχή της υποκειμενικής εμπειρίας με αποτέλεσμα το Εγώ να κατακτά την ικανότητα χρήσης του αντικειμένου έξω από την

περιοχή της υποκειμενικής εμπειρίας. Η τομή του γόρδιου δεσμού των ναρκισσιστικών ταυτίσεων, που στόχο έχει τον παντοδύναμο έλεγχο του αντικειμένου, την κατάργηση δηλαδή του χωρισμού και της αναγνώρισης ότι το αντικείμενο έχει αυτόνομες επιθυμίες, συνιστά το πιο δύσκολο βήμα στην ανάπτυξη (Erikson, 1950, Freud, 1911, και Winnicott, 1971). Σχηματικά, χωρίς να παραβλέπουμε τις διαβαθμίσεις, μπορούμε να πούμε ότι το υποκείμενο καταστρέφει το αντικείμενο, το αποεπενδύει. Το εξωτερικό αντικείμενο διατίθεται προς καταστροφή αλλά δεν καταρρέει, ούτε αντεκδικείται.

Τα αντικείμενα που συναντώνται στην τύχη, σχηματίζονται, με ναρκισσιστικές ταυτίσεις, στο πρότυπο του εαυτού. Εδώ είναι το σταυροδρόμι. Ή θα αποτελέσουν χαμένες ευκαιρίες ή θα καταστραφούν και θα αντέξουν την καταστροφή για να αρχίσει η γνώση και η αναζήτηση. Στο «πάτωμα» ρίχνεται ως πρόκληση παιχνιδιού και ως σαν τρόπαιο ένα συμβολικό υποκατάστατο της μητέρας που απουσιάζει. Ένας νοητός χώρος κοινής εμπειρίας δημιουργείται. Για να λάβει χώρα η μάθηση χρειάζεται η διεργασία του πένθους που θα επιτρέψει τη δημιουργία αυτού του ενδιάμεσου χώρου, με την αποδοχή της απουσίας και της διαφοράς. Το ερώτημα τίθεται εκ των υστέρων με δοκιμές και προσπάθειες. *Μάθηση σημαίνει ότι ανακαλύπτουμε την αλήθεια που εκ των προτέρων είμαστε έτοιμοι να δημιουργήσουμε.* Ο ρόλος της μητέρας για την απαρτίωση στο χώρο και στο χρόνο (μεταξύ διαφόρων πλευρών του ψυχισμού και μεταξύ διαφόρων αναπαραστάσεων εαυτού και αντικειμένου στο χρόνο), καθορίζεται από τη δική της απαρτίωση Εγώ/ Υπερεγώ/ Ιδεώδες του Εγώ, καθώς επίσης και από το δικό της περιβάλλον με το οποίο βρίσκεται σε συντονισμό (Grinberg, 1990). Στην αρχή δρα ως βοηθητικό Εγώ, ερμηνεύοντας και οργανώνοντας την εμπειρία του βρέφους. Με την ενεργητική της προσαρμογή στις ανάγκες του θυμάται, σκέφτεται και συνδέει την παρούσα εμπειρία του με προηγούμενες και εισάγει επίσης μια προσδοκία μέλλοντος. Η μητέρα διαβάζει περισσότερο σ' αυτά που επικοινωνούνται στη διάδρασή της με το παιδί, προσδοκώντας το μέλλον όπου θα είναι σε θέση να της μιλά και να της εξηγεί. Ταυτόχρονα, μέσα από την ομιλία της συμβαίνουν και άλλα πολλά ανάμεσα τους, πολύ λεπτά για την ικανότητα παρατήρησής μας: κινήσεις, χειρονομίες, σωματική επαφή, αφή, κ.λ.π., που δηλώνουν την επικοινωνία και συντελούν στην απαρτίωση σωματικού/ ψυχικού. Δεν πρόκειται μόνο για μια στιγμή στην ανάπτυξη, αλλά για μια στιγμή στους κύκλους της επανάληψης απ' όπου διαρκώς αναδύεται η αυτονομία και ορίζεται η εικόνα του σώματος.

Ο Khan (1963), στην κλασική του εργασία «*Η έννοια του αθροιστικού τραύματος*» παρακολουθεί την αποτυχία της μητέρας στο ρόλο της ως προστατευτικής ασπίδας κατά το προλεκτικό στάδιο της ανάπτυξης του παιδιού. Γράφει: «*Είναι η εισβολή των προσωπικών αναγκών και συγκρούσεων της μητέρας που χαρακτηρίζουν την αποτυχία της αναφορικά με το ρόλο της ως προστατευτικής ασπίδας*» (Kahn, 1963, σελ. 57). Εισάγεται έτσι μια «προκατάληψη» στην εξέλιξη του παιδιού, με βάση την οποία αναπτύσσεται μια ειδική για την κάθε περίπτωση διάδραση, η οποία καταλήγει σε μια συμπαιγνία ανάμεσα στο μωρό και στη μητέρα. Σύμφωνα με τον M. Kahn τα καταστροφικά αποτελέσματα αυτής της συμπαιγνίας παγιώνονται στην εφηβεία και συνίστανται στην απόρριψη κάθε επένδυσης προς τη μητέρα καθώς επίσης και στην αδυναμία απαρτίωσης των ενορμήσεων. Ο έφηβος αυτός αποποιείται την κατοχή των συναισθημάτων και των ενορμήσεών του, καθώς επίσης και την ευθύνη τους. Στόχος επομένως της θεραπείας, τονίζει ο συγγραφέας, είναι «*να καταστήσει το Εγώ ικανό να χαλαρώσει τα παντοδύναμα συστήματα ελέγχου, έτσι ώστε ο εαυτός να μπορέσει να βιώσει την ψυχική οδύνη χωρίς την απειλή του αφανισμού*» (Kahn, 1979, σελ. 212).

Σχηματικά μπορούμε να πούμε ότι το ψυχικό τραύμα επιφέρει τη διακοπή αυτών των ρυθμών. Η κάθε περίπτωση χρειάζεται ξεχωριστή εκτίμηση των επιδράσεων στη λύση της συνέχειας της εμπειρίας, που έχει ως αποτέλεσμα τη ντροπή και την ανασφάλεια. Αρκεί να σημειώσουμε ότι η διακοπή των ρυθμών και η λύση της οργάνωσης και ένταξης των ερεθισμών στις αλυσίδες των μνημονικών ιχνών αντιμετωπίζονται με μια συρρίκνωση του ενδιάμεσου χώρου της εμπειρίας και πτώχευση της ψυχικής ζωής. Γύρω από τον πυρήνα του τραύματος δρα μια διαρκής εξελικτική σύγκρουση με κυρίαρχους μηχανισμούς τις διχοτομήσεις και τις προβλητικές ταυτίσεις, με αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της προσωπικότητας.

Σε ορισμένα άτομα, τα οποία μετέπειτα ευνοϊκές συνθήκες βοήθησαν να αρθούν οι επιπτώσεις ενός τραύματος, παρατηρούμε μια άνθιση της δημιουργικότητας. Το τραύμα έδρασε εδώ ως «μπόλιασμα» σε μια καινούργια λειτουργία (Kris, 1952). Σε άλλα άτομα συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο (Grossman, 1991). Εκεί τα παιδικά τραύματα επιφέρουν αναστολή των συμβολικών διεργασιών και τρόπο μπροστά στον εσωτερικό και εξωτερικό κόσμο.

II. Η Μεταβίβαση

α. ορισμός

Με τον όρο «μεταβίβαση» αναφερόμαστε σε έναν ειδικό τύπο σχέσης απέναντι σε ένα πρόσωπο· είναι ένας διακριτός τύπος σχέσης αντικειμένου. Το κύριο χαρακτηριστικό είναι η εμπειρία συναισθημάτων απέναντι σε ένα πρόσωπο, τα οποία δεν ταιριάζουν πραγματικά σε αυτό αλλά σε ένα άλλο. Κατ' ουσίαν, ένα πρόσωπο από το παρόν αντιμετωπίζεται σαν να είναι ένα πρόσωπο από το παρελθόν. Η μεταβίβαση είναι μια επανάληψη, μια νέα έκδοση μιας παλιάς σχέσης με το αντικείμενο. Είναι ένας αναχρονισμός, ένα σφάλμα όσον αφορά το χρόνο. Έχει συμβεί μια μετάθεση· παρορμήσεις, συναισθήματα και άμυνες που αναφέρονται σε ένα πρόσωπο από το παρελθόν έχουν μετατοπιστεί και έχουν μεταφερθεί σε ένα πρόσωπο του παρόντος. Πρόκειται για ένα καταρχάς ασυνείδητο φαινόμενο, και το πρόσωπο το οποίο αντιδρά με μεταβιβαστικά συναισθήματα, σε μεγάλο βαθμό, δεν έχει επίγνωση αυτής της στρέβλωσης.

- Η μεταβίβαση μπορεί να συνίσταται σε οποιοδήποτε συστατικό στοιχείο μιας σχέσης αντικειμένου, που σημαίνει ότι μπορεί να βιώνεται ως συναισθήματα, ενορμήσεις, επιθυμίες, φόβοι, φαντασιώσεις, στάσεις και ιδέες ή ως άμυνα απέναντι σε αυτά. Οι άνθρωποι οι οποίοι είναι οι πρωταρχικές πηγές των μεταβιβαστικών αντιδράσεων είναι τα γεμάτα νόημα, σημαντικά πρόσωπα της πρώτης παιδικής ηλικίας.
- Οι μεταβιβαστικές αντιδράσεις είναι πάντα *απρόσφορες*. Μπορεί να είναι απρόσφορες ως προς την ποιότητα, την ποσότητα ή τη διάρκεια της αντίδρασης. Κάποιος μπορεί να υπεραντιδρά ή να υποαντιδρά, ή μπορεί να έχει μια αλλόκοτη αντίδραση απέναντι στο μεταβιβαστικό αντικείμενο. Η μεταβιβαστική αντίδραση δεν ταιριάζει στο παρόν πλαίσιο στο οποίο διαδραματίζεται· υπήρξε όμως κάποτε, κατά το παρελθόν, μια πρόσφορη αντίδραση απέναντι σε κάποια κατάσταση. Όσο αταίριαστες είναι οι μεταβιβαστικές αντιδράσεις απέναντι σε ένα πρόσωπο του παρόντος, τόσο ταίριαζαν απέναντι σε ένα πρόσωπο του παρελθόντος.
- Οι μεταβιβαστικές αντιδράσεις είναι κατ' ουσίαν επαναλήψεις μιας παρελθούσας σχέσης με το αντικείμενο. Η επανάληψη έχει γίνει κατανοητή με διάφορους τρόπους και καταφανώς επιτελεί πολλές λειτουργίες. Η ενορμητική ματαίωση και η αναστολή κάνουν τον νευρωτικό να αναζητά καθυστερημένα ευκαιρίες για ικανοποίηση. Αλλά η επανάληψη έχει επίσης κατανοηθεί ως ένα μέσο αποφυγής

της μνήμης, ως μια άμυνα απέναντι στη μνήμη, όπως επίσης και ως μια εκδήλωση του ψυχαναγκασμού για επανάληψη.

- Το γεγονός ότι μια συμπεριφορά επαναλαμβάνει κάτι από το παρελθόν είναι αυτό που την κάνει να είναι απρόσφορη στο παρόν. Η επανάληψη μπορεί να είναι μια ακριβής αναπαραγωγή του παρελθόντος, ένα αντίγραφο, μια αναβίωση, ή μπορεί να είναι μια καινούργια έκδοση, μια τροποποιημένη εκδοχή, μια στρεβλωμένη αναπαράσταση του παρελθόντος. Αν στη μεταβιβαστική συμπεριφορά αναδυθεί μια τροποποίηση του παρελθόντος, αυτό συνήθως γίνεται προς την κατεύθυνση της εκπλήρωσης μιας επιθυμίας. Πολύ συχνά οι φαντασιώσεις της παιδικής ηλικίας βιώνονται σαν έχουν συμβεί πραγματικά. Οι ασθενείς είναι δυνατόν να βιώσουν συναισθήματα απέναντι στο θεραπευτή, τα οποία μπορεί να ερμηνευθούν σαν μια σεξουαλική αποπλάνηση από τον πατέρα, και τα οποία πιθανώς να αποκαλυφθεί αργότερα ότι ήταν η επανάληψη μιας επιθυμίας η οποία εμφανίστηκε αρχικά σαν φαντασίωση της παιδικής ηλικίας. Τα μεταβιβαστικά συναισθήματα που εκδραματίζονται αποδεικνύεται συνήθως ότι είναι τέτοιες απόπειρες εκπλήρωσης κάποιας επιθυμίας. Επεκτείνοντας αυτή την ιδέα, μπορούμε να τη δούμε να ισχύει στους ασθενείς οι οποίοι επιχειρούν μέσω της εκδραμάτισης να φέρουν εις πέρας ανεκπλήρωτους στόχους.
- Τα αντικείμενα τα οποία υπήρξαν οι αρχικές πηγές της μεταβιβαστικής αντίδρασης είναι οι σημαντικοί άνθρωποι των πρώτων χρόνων της ζωής του παιδιού. Το καθένα ή όλα τα στοιχεία μιας σχέσης αντικειμένου μπορεί να περιέχονται σε μια μεταβιβαστική αντίδραση: κάθε συναίσθημα, κάθε ενόρμηση, επιθυμία, στάση, φαντασίωση και κάθε άμυνα απέναντι σε αυτά. Στη διάρκεια της θεραπείας είναι δυνατόν να παρατηρηθούν ταυτίσεις, οι οποίες μπορεί να είναι μεταβιβαστικές αντιδράσεις.
- Οι μεταβιβαστικές αντιδράσεις είναι κατ' ουσίαν ασυνείδητες, αν και ορισμένες πλευρές της αντίδρασης μπορεί να είναι συνειδητές. Το άτομο που ζει μια μεταβιβαστική αντίδραση μπορεί να ξέρει ότι αντιδρά υπερβολικά ή παράξενα, αλλά αγνοεί το πραγματικό νόημα αυτής της αντίδρασης. Μπορεί ακόμα, διανοητικά, να έχει επίγνωση από πού πηγάζει η αντίδραση, άλλα ορισμένες σημαντικές συναισθηματικές ή ενορμητικές συνιστώσες ή σκοποί της αντίδρασης να παραμένουν έξω από τη συνείδησή του.

Εν κατακλείδι, η μεταβίβαση είναι η εμπειρία των συναισθημάτων, των ενορμήσεων, των στάσεων, των φαντασιώσεων και των αμυνών που απευθύνονται σε ένα πρόσωπο του παρόντος, χωρίς να συνδέονται με αυτό το πρόσωπο, αλλά που είναι επανάληψη αντιδράσεων οι οποίες αρχικά απευθύνονταν σε σημαντικά πρόσωπα της πρώτης παιδικής ηλικίας και οι οποίες έχουν ασυνείδητα μετατεθεί σε πρόσωπα του παρόντος. Τα δύο κύρια χαρακτηριστικά μιας μεταβιβαστικής αντίδρασης είναι τα εξής: αποτελεί μια επανάληψη και είναι απρόσφορη.

β. Η κλινική εικόνα: γενικά χαρακτηριστικά

- *Απροσφορότητα*

Η απροσφορότητα μιας αντίδρασης απέναντι σε μια τωρινή κατάσταση είναι το κύριο σημείο ότι το πρόσωπο που πυροδοτεί την αντίδραση δεν είναι το καθοριστικό ή το αληθινό αντικείμενο. Δείχνει ότι αντίδραση πιθανόν ανήκει σε - και ταιριάζει με - ένα αντικείμενο του παρελθόντος.

- *Ένταση*

Σε γενικές γραμμές, οι έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις απέναντι στον αναλυτή είναι ενδεικτικές μεταβίβασης. Αυτό ισχύει όχι μόνο για τις διάφορες μορφές αγάπης αλλά και μίσους και φόβου.

Το αντίστροφο των εντόνων αντιδράσεων προς τον αναλυτή, δηλαδή η απουσία αντιδράσεων, είναι εξίσου βέβαιο σημείο μεταβίβασης. Ο ασθενής μπορεί να έχει αντιδράσεις αλλά να τις συγκρατεί, γιατί αυτό τον αναστατώνει ή τον φοβίζει. Αυτό είναι μια φανερή εκδήλωση μεταβιβαστικής αντίδρασης.

- *Αμφιθυμία*

Όλες οι μεταβιβαστικές αντιδράσεις χαρακτηρίζονται από αμφιθυμία, δηλαδή από τη συνύπαρξη αντιτιθέμενων συναισθημάτων. Είναι σύνηθες στην ψυχανάλυση να θεωρούμε ότι με τον όρο «αμφιθυμία» εννοούμε ότι η μια πλευρά των συναισθημάτων είναι ασυνείδητη. Δεν υπάρχει αγάπη για τον θεραπευτή χωρίς να υπάρχει κάποιο κρυμμένο μίσος, δεν υπάρχει σεξουαλική επιθυμία χωρίς κάποια κρυφή άπωση κτλ. Η αμφιθυμία μπορεί εύκολα να ανιχνευθεί, όταν τα συναισθήματα τα οποία εμπλέκονται είναι ιδιότροπα και αλλάζουν απρόσμενα. Ή μπορεί η μια πλευρά της αμφιθυμίας να

διατηρείται επίμονα για μεγάλες χρονικές περιόδους στη συνείδηση, ενώ το αντίθετό της να γίνεται αντικείμενο μιας άκαμπτης άμυνας.

Δεν πρέπει να λησμονηθεί ότι στη μεταβίβαση μπορεί να υπάρξουν και προ - αμφιθυμικές αντιδράσεις. Σε αυτές τις περιπτώσεις το πρόσωπο του θεραπευτή διαχωρίζεται σε ένα καλό και ένα κακό αντικείμενο, καθένα από τα οποία κατέχει στην ψυχή του ασθενούς μια ιδιαίτερη θέση. Όταν οι ασθενείς που αντιδρούν έτσι - και πρόκειται για τους πλέον παλινδρομημένους - μπορέσουν να αισθανθούν αμφιθυμία απέναντι στο ίδιο ολικό αντικείμενο, αυτό δηλώνει μια ουσιαστική πρόοδο.

- *Ιδιορρυθμία*

Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό των μεταβιβαστικών αντιδράσεων είναι η ιδιορρυθμία. Τα μεταβιβαστικά συναισθήματα είναι συχνά ασταθή, απρόβλεπτα και ιδιότροπα. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα μέσα στην ανάλυση. Ο Glover (1955) έχει πολύ εύστοχα περιγράψει αυτές τις αντιδράσεις ονομάζοντάς τις «επιπλέουσες» μεταβιβαστικές αντιδράσεις.

- *Επιμονή*

Τα μεταβιβαστικά φαινόμενα μπορεί συχνά να μεταμφιεσθούν από την επιμονή τους. Ενώ οι μεμονωμένες σποραδικές αντιδράσεις εμφανίζονται συνήθως στις αρχικές φάσεις της θεραπείας, οι παρατεταμένες και άκαμπτες αντιδράσεις εμφανίζονται συνήθως στις υστερότερες, αν και απόλυτος κανόνας επ' αυτού δεν υπάρχει.

Οι ασθενείς μπορεί να υιοθετήσουν σε χρόνια βάση μια σειρά συναισθημάτων και στάσεων απέναντι στον θεραπευτή, που δεν προσφέρονται εύκολα στην ερμηνεία. Αυτές οι επίμονες αντιδράσεις απαιτούν μακρά περίοδο ανάλυσης. Αυτή η μακρά περίοδος δε συνεπάγεται ότι η αναλυτική εργασία ακινητοποιείται, γιατί κατά τη διάρκεια αυτών των περιόδων μπορεί να αλλάξουν άλλα χαρακτηριστικά των ασθενών και να εμφανισθούν νέα στοιχεία ευαισθησίας και αναμνήσεων. Ο ασθενής αναγκάζεται να μείνει καθηλωμένος σε αυτή τη θέση, γιατί τα συναισθήματα τα οποία εμπλέκονται σε αυτήν είναι υπερκαθορισμένα και εξυπηρετούν σημαντικές ενορμητικές και αμυντικές ανάγκες. Αυτές οι επίμονες αντιδράσεις πιθανόν να είναι σχετικά έντονες ή να λανθάνουν.

Η μήτρα της μεταβίβασης

Η μεταβίβαση έχει μια σκηνογραφική λειτουργία. Εξαρτάται από τη συνθετική λειτουργία του Εγώ, το οποίο στήνει μια σκηνή με βάση την υπόθεση (πλοκή) της ασυνείδητης φαντασίας. Εξαρτάται, επίσης, από τη διαθεσιμότητα του θεραπευτή, ο οποίος θα ακούσει αυτά που του απευθύνονται, όχι ως απευθυνόμενα σε αυτόν ως ένα *εξωτερικό αντικείμενο* αλλά ένα *υποκειμενικό αντικείμενο* και μετά ένα *αντικείμενο που διατηρεί την εξωτερικότητά του*. Ο θεραπευτής δεν αγωνίζεται να διατηρήσει την εξωτερικότητά του. Αφήνει τον ασθενή να την ανακαλύψει.

Ο θεραπευτής πρέπει κατά συνέπεια να έχει ένα θεωρητικό πλαίσιο με τη βοήθεια του οποίου να θεωρητικοποιεί όχι μόνο τη φύση των σχέσεων ανάμεσα στις μορφές μεταβίβασης που καταλαμβάνουν την ψυχαναλυτική σκηνή, αλλά και τη μήτρα (ή την προϋπάρχουσα βιωματική κατάσταση) μέσα στην οποία γεννιέται η μεταβίβαση - αντιμεταβίβαση.

Τελευταία αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο η σημασία του πλαισίου (context) όχι απλώς ως ενός πλαισίου που αποτελεί περιέχον της ψυχαναλυτικής διαδικασίας, αλλά ως μιας κεντρικής διάστασης της μεταβίβασης - αντιμεταβίβασης. Η Melanie Klein (1952), για παράδειγμα, τόνισε ότι «πρέπει να σκεφτόμαστε με όρους *συνολικών καταστάσεων* που μεταβιβάζονται από το παρελθόν στο παρόν, καθώς και συναισθηματικών αμυνών και αντικειμενότροπων σχέσεων». Η Betty Joseph (1958), η οποία έχει επεξεργαστεί αυτή την ιδέα, αναφέρει: «*Εξ ορισμού η μεταβίβαση πρέπει να περιλαμβάνει καθετί που ο ασθενής φέρνει μέσα στη σχέση. Ό,τι φέρνει μπορεί να εκτιμηθεί καλύτερα εάν επικεντρώσουμε την προσοχή μας σε αυτό που συμβαίνει, μέσα στη σχέση, πώς χρησιμοποιεί ο ασθενής τον αναλυτή, παράλληλα και πέραν αυτού που λέει*».

Η αντίληψη του Winnicott (1949, 1958, 1963) για το «περιβάλλον- μητέρα» έχει κατά πολύ βελτιώσει την ψυχαναλυτική κατανόηση της «μήτρας της μεταβίβασης» (1958). Το παιδί όχι μόνο έχει μια σχέση με τη *μητέρα ως αντικείμενο*, αλλά επίσης από την αρχή έχει μια σχέση με τη *μητέρα ως περιβάλλον*. Συνεπώς, μεταβίβαση δεν είναι απλώς να μεταβιβάζει κανείς την εμπειρία από τα εσωτερικά του αντικείμενα σε εξωτερικά, αλλά και το να μεταβιβάζει την εμπειρία από το εσωτερικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο ζει, στην ψυχαναλυτική κατάσταση.

Με την έννοια αυτή η εμπειρία εν γένει, και η εμπειρία της μεταβίβασης - αντιμεταβίβασης ειδικότερα, συνιστά αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης τριών τρόπων δημιουργίας ψυχικού νοήματος: του *αυτιστικού* - *απτικού*, του *παρανοειδούς* -

σχιζοειδούς και του καταθλιπτικού. Η δυναμική αλληλεπίδραση αυτών των τρόπων δημιουργίας εμπειρίας καθορίζει τη φύση της προϋπάρχουσας βιωθείσας κατάστασης (ή ψυχολογικής μήτρας) μέσα στην οποία κάποιος ζει και κατασκευάζει προσωπικά νοήματα σε οποιαδήποτε δεδομένη στιγμή.

- Η *αυτιστική - απτική* θέση σχετίζεται με τον πιο πρωτόγονο τρόπο απόδοσης νοήματος στην εμπειρία. Είναι μια ψυχική οργάνωση στην οποία η εμπειρία του εαυτού βασίζεται στην ταξινόμηση της εμπειρίας των αισθήσεων, και πιο συγκεκριμένα της αφής στην επιφάνεια του δέρματος (Bick, 1968, 1986). Το κυρίαρχο άγχος είναι αυτό της κατάρρευσης της αισθητηριακής οριοθέτησης στην οποία βασίζονται τα θεμέλια της εμπειρίας ενός συγκροτημένου εαυτού.

Στην *αυτιστική - απτική* θέση η ψυχική αλλαγή επιτελείται, σε μεγάλο βαθμό, μέσω της μίμησης (ως αντίθετης της ενσωμάτωσης, της ενδοβολής και της ταύτισης, που όλες απαιτούν μια πληρέστερα αναπτυγμένη αίσθηση ενός εσωτερικού χώρου μέσα στον οποίο οι ιδιότητες του άλλου μπορούν, σε φαντασιωσικό επίπεδο, να αποκτηθούν [E. Gaddini, 1969]). Στη μίμηση οι ιδιότητες του εξωτερικού αντικειμένου γίνονται αισθητές ως ικανές να μεταβάλουν την επιφάνεια κάποιου, επιτρέποντας έτσι σε αυτόν να «σχηματίζεται» ή να «φέρει» ιδιότητες του αντικειμένου.

- Η *παρanoiιδής - σχιζοειδής* θέση (Klein, 1946, 1952, 1957, 1958· βλ. επίσης Ogden, 1979, 1982, 1986) δημιουργεί μια πιο ώριμη, διαφοροποιημένη κατάσταση ύπαρξης από αυτήν που σχετίζεται με την *αυτιστική - απτική* θέση. Η *παρanoiιδής - σχιζοειδής* διάσταση της εμπειρίας χαρακτηρίζεται από μια μορφή υποκειμενικότητας στην οποία ο εαυτός βιώνεται κυρίως ως «ο εαυτός ως αντικείμενο». Σε αυτή τη βιωματική κατάσταση υπάρχει πολύ μικρή αίσθηση του εαυτού ως δημιουργού σκέψεων και συναισθημάτων. Αντίθετα, σκέψεις και συναισθήματα βιώνονται ως δυνάμεις και υλικά αντικείμενα που καταλαμβάνουν και βομβαρδίζουν το άτομο. Η *παρanoiιδής - σχιζοειδής* χαρακτηρίζεται από μια μορφή συμβολοποίησης (η καλούμενη *συμβολική εξίσωση* [Segal, 1957]), στην οποία υπάρχει μικρή ικανότητα διαφοροποίησης ανάμεσα στο σύμβολο και στο συμβολιζόμενο. Με άλλα λόγια, δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου το ερμηνεύον «πρώτο ενικό πρόσωπο» που παρεμβάλλεται ανάμεσα στο άτομο και στην εμπειρία που αυτό έχει ζήσει. Το άτομο επιχειρεί να διαχωρίσει τις επικίνδυνες και τις ευρισκόμενες σε κίνδυνο πλευρές του εαυτού και του αντικειμένου και να χρησιμοποιήσει άλλα πρόσωπα για να βιώσουν αυτό το οποίο το ίδιο θεωρεί υπερβολικά επικίνδυνο να βιώσει (προβλητική ταύτιση).

Αυτή είναι μια σχετικά ανιστορική βιωματική κατάσταση, εφόσον η χρήση της διχοτόμησης καθιστά την εμπειρία του ατόμου (σε σχέση με τους άλλους) ασυνεχή. Ένα αγαπημένο πρόσωπο που απουσιάζει ξαφνικά δεν βιώνεται ως ένα τρομακτικά απρόβλεπτο καλό αντικείμενο, αλλά ως ένα κακό αντικείμενο. Το αποτέλεσμα είναι μια συνεχής επανεγγραφή της ιστορίας και μια ταχύτατα εναλλασσόμενη αίσθηση εαυτού και αντικειμένου. Με κάθε νέα συναισθηματική εμπειρία του αντικειμένου το άτομο «ξεσκεπάζει» τον άλλο και ανακαλύπτει την «αλήθεια» σχετικά με το ποιο είναι και ποιο ήταν πάντα το αντικείμενο. Το άγχος σε αυτό το βασίλειο της εμπειρίας παίρνει τη μορφή του φόβου περί άμεσου εκμηδενισμού και κατακερματισμού, που πηγάζει από την καταστροφή των αγαπόμενων πλευρών του εαυτού και του αντικειμένου από τις μισούμενες και μισούσες πλευρές του εαυτού και του αντικειμένου.

- Η καταθλιπτική θέση (Klein, 1935, 1958· βλ. επίσης Ogden, 1986) είναι πλέον ώριμη, συμβολικά διαμεσολαβούμενη ψυχική οργάνωση. Σε έναν καταθλιπτικό τρόπο υπάρχει μια πολύ πιο αναπτυγμένη αίσθηση ενός ερμηνεύοντος εαυτού που στέκεται ανάμεσα στο άτομο και στην εμπειρία που έχει ζήσει. Σε αυτή τη βιωματική κατάσταση οι σκέψεις, τα συναισθήματα και οι αντιλήψεις δεν επέρχονται απλώς ως «κεραυνός ή χτύπημα» (Winnicott): οι σκέψεις και τα συναισθήματα βιώνονται ως ψυχικές δημιουργίες του ίδιου, που μπορεί να τις σκεφθεί και να τις βιώσει, και δεν χρειάζεται άμεσα και έμπρακτα να εκφορτιστούν ή να εκκενωθούν με παντοδύναμες φαντασιώσεις.

Καθώς στην καταθλιπτική θέση εγκαταλείπεται η πίστη στις παντοδύναμες άμυνες, γεννιέται η ιστορικότητα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, σε έναν παρανοειδή - σχιζοειδή τρόπο η ιστορία συνεχώς ξαναγράφεται με αμυντικό τρόπο. Στην καταθλιπτική θέση το άτομο είναι προσκολλημένο στο παρόν, για το καλύτερο ή το χειρότερο. Οι προηγούμενες εμπειρίες μπορούν να ανακληθούν στη μνήμη και περιστασιακά να επανερμηνευθούν, το παρελθόν όμως παραμένει αμετάβλητο. Ενέχει θλίψη, λόγου χάρη, η γνώση ότι η παιδική ηλικία ενός ατόμου δεν θα είναι ποτέ όπως αυτό εύχεται να ήταν, αλλά η προσκόλλησή του στο χρόνο προσφέρει σταθερότητα στην έννοια που σχηματίζει για τον εαυτό του.

III. ΚΛΙΝΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΜΑΔΟΣ

Με βάση αυτό το θεωρητικό υπόβαθρο θα παρουσιάσω συνεδρίες από τη θεραπεία ομάδας που σκιαγραφούν μερικές πτυχές του ψυχικού τραύματος και τη λειτουργία της μεταβίβασης.

Η θεραπευτική ομάδα (έξι μέλη) συγκροτήθηκε το Σεπτέμβριο του 2003 οπότε και άρχισε να λειτουργεί.

Στις δύο προκαταρκτικές συνεδρίες συζητήθηκαν οι κανόνες, το πλαίσιο, ο τρόπος λειτουργίας καθώς επίσης και το γεγονός ότι η αποχώρηση μέλους θα πραγματοποιείται 1 ½ μήνα μετά την ανακοίνωση και με την αιρετή αποδοχή της γνώμης της ομάδας.

Τα μέλη

1. Ελένη Α: 26 ετών φοιτήτρια Πανεπιστημίου

- αιμομιξία με πατέρα από 9 έως 13 ετών, εγκυμοσύνη από αδελφό στα 12 (άμβλωση).
- συναισθηματικά ασταθής, εναλλαγή ερωτικών συντρόφων
- έντονος αυτοκτονικός ιδεαλισμός.
- απόπειρες αυτοκτονίας μη απειλητικές για τη ζωή της.
- ένα χρόνο πριν το ενδονοσοκομειακό πρόγραμμα σταθερή σχέση με τον Νίκο. Χώρισε με δική της απόφαση πριν μερικούς μήνες. Μετακόμισε σε άλλο σπίτι, όπου ζούσε μόνη της. Τελειώνει τη σχολή της.
- παράλληλα σε ατομική ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία με συχνότητα δύο φορές την εβδομάδα.

2. Μανώλης Κ.: 36 ετών απόφοιτος Πανεπιστημίου, δημόσιος υπάλληλος

- έντονο και διάχυτο άγχος.
- παρορμητικότητα.
- συνεχής αλλαγή επαγγελματικών χώρων.
- συνεχής αναζήτηση ερωτικών συντρόφων (γυναικών) προκειμένου να μη μείνει μόνος.

3. Πάνος Λ.: 32 ετών, απόφοιτος Πανεπιστημίου, συγγραφέας

- ομοφυλοφιλία.
- παρορμητικότητα

- δύο πολύ σοβαρές απόπειρες αυτοκτονίας. Την τελευταία νοσηλεύτηκε σε κωματώδη κατάσταση σε μονάδα εντατικής νοσηλείας. Αιτία της δεύτερης απόπειρας προβλήματα σε σχέση με τον φίλο του Γιώργο από τον οποίο έχει χωρίσει εδώ και αρκετούς μήνες.

4. Δήμητρα Σ.: 30 ετών απόφοιτη ανώτερης ιδιωτικής σχολής, γραμματέας.

- αγχώδη και υποχόνδρια κα συμπτώματα.
- αυτοτραυματισμοί.
- κατάχρηση αλκοόλ και χασίς.
- παρορμητικότητα
- αυτοκτονικός ιδεαλισμός
- ερωτικές σχέσεις με άνδρες και μία γυναίκα

5. Γιάννης Γ.: 20, ανολοκλήρωτες σπουδές ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

- ασταθής επαγγελματική ζωή, τώρα άνεργος, διέμενε σε ξενώνα αστέγων.
- παρορμητικότητα.
- κατάχρηση αλκοόλ, χρήση ουσιών, κοκαΐνη, LSD
- παίζει τυχερά παιχνίδια.
- εξαρτιόταν οικονομικά από τη μητέρα του που ζούσε στην Αμερική και η οποία πέθανε αιφνίδια λίγο καιρό πριν την παρούσα συνεδρία.

6. Νικαυγή Ο. 24 ετών φοιτήτρια Πανεπιστημίου

Έχει εγκαταλείψει τις σπουδές της.

- δύο απόπειρες αυτοκτονίας με νοσηλεία σε παθολογική κλινική.
- αυτοτραυματισμοί.
- παρορμητικότητα.
- κατάχρηση αλκοόλ, χρήση χασίς.
- σοβαρό ανορεκτικό επεισόδιο και επεισόδια βουλιμίας στο παρελθόν.
- παράλληλα σε ατομική ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία με συχνότητα δύο φορές την εβδομάδα.

Η ΕΞΗΚΟΣΤΗ ΕΒΔΟΜΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Παρόντες:

1. Ελένη Α.
2. Νικαυγή Ο.
3. Πάνος Λ.
4. Γιάννης Γ. (με καθυστέρηση 25')

Απόντες:

1. Μανώλης Κ.
2. Δήμητρα Σ.
(χωρίς να έχουν ενημερώσει)

Η Α είναι ντυμένη ολόμαυρα.

Ο προς Α: πέθανε κανείς;

Α: Όχι... ναι... μπάχαλο... νιώθω χάλια... προχθές πήγα στη σχολή να δώσω τα βιβλία του πρώτου έτους σε μία κοπέλα από το χωριό μου που πέρασε φέτος. Σκέφτηκα ότι εγώ πέρασα το 1997, με έπιασε μία θλίψη, δεν αντέχω να σκέφτομαι τα χαμένα χρόνια έχω ένα αίσθημα αποτυχίας και το άλλο που μου έχει κάνει εντύπωση είναι ότι δεν μπορώ να νιώσω... ότι... καταλαβαίνω με το κεφάλι μου, εγκεφαλικά καταλαβαίνω ότι έχω πληγωθεί από τον Νίκο, ότι έχει τελειώσει αυτή η σχέση αλλά δεν το νιώθω δεν νιώθω τίποτα... Δεν μπορώ αλλιώς να το εξηγήσω αυτό και αυτό δεν μου αρέσει καθόλου συνεχώς κάνω βλακείες.

Λ: Για τον Νίκο τι είπες; τώρα δεν αισθάνεσαι τίποτα;

Α: Όχι, λίγο σήμερα πρωί άρχισα να νιώθω ότι έχει τελειώσει αυτό δεν πρόκειται να είμαστε ξανά μαζί δεν μπορώ να το εξηγήσω είναι παράξενο. Νιώθω ένα πράγμα σαν να σπουδάξει ας πούμε αυτός κάπου αλλού, σαν να είναι κάπου αλλού σαν να έχουμε μία σχέση από απόσταση. Δεν νιώθω ότι έχουμε τελειώσει

Λ: Ελένη εγώ... και εγώ αισθανόμουν έτσι στην αρχή τότε με τον Γιώργο. Τώρα βέβαια έχει αρχίσει μία αντίστροφη πορεία του συναισθήματος. Τώρα δεν ξέρω πώς μου συμβαίνει αυτό το πράγμα, έχω αρχίσει να αισθάνομαι μετά από αυτό που λες ότι είναι κάπου μακριά και τέτοια, έχω αρχίσει ας πούμε και αισθάνομαι ότι θα είμαστε ξανά μαζί, ότι θα έρθει και θα έχει αλλάξει και τέτοια

Α: εγώ δεν αισθάνομαι τέτοια πράγματα. Εγώ συντηρώ ένα... ακίνητο Νίκο μέσα μου για κάποιο λόγο.

Ο προς Α: Εγώ πάλι δεν μπορώ να το πιστέψω αυτό που λες δεν ξέρω γιατί (χαμογελώντας). Δηλαδή μου φαίνεται ότι λες ψέματα αλλά....

Α προς Ο: Με ρώτησε τι με ενοχλεί μου είπε ότι του φαίνεται πάρα πολύ λογικό να είμαι άσχημα, να είμαι θυμωμένη, να κλαίω αλλά δεν μου βγαίνει τίποτα τέτοιο και με ενοχλεί πάρα πολύ, γιατί μου φαίνεται ότι αυτό που είναι πρόβλημα, όχι μου φαίνεται...είναι πρόβλημα.

Λ: Τώρα που ήμουν στη Βιέννη πέρασα πολύ ωραία, είχα μία συνάντηση με τον διευθυντή του θεάτρου που θα γίνει η ανάγνωση του έργου μου, του τελευταίου και έτσι αισθάνθηκα πολύ όμορφα. Μετά είδα παραστάσεις πάλι, γύρισα σε μουσεία και γκαλερί, μπήκα ας πούμε ξανά σε έναν κόσμο πολύ κανονικό για μένα. Είναι ένα κομμάτι που με γέμισε πάρα πολύ, το κομμάτι της δημιουργίας, αλλά υπήρχε όμως και το κομμάτι του Γιώργου αυτή τη φορά πολύ έντονο. Σαν να προκαλώ ρε πούστη μου μερικά πράγματα να συμβαίνουν με κάποιο τρόπο. Ήταν τόσο έντονη η σκέψη του ορισμένες φορές και μου στέλνει ξαφνικά ένα μήνυμα κάποιος φίλος του και κάνω τη μαλακία μου και απαντώ. Τέλος πάντων...και απαντάω σε ένα μήνυμα πώς είμαι και τέτοια και μου γράφει αυτός «ξέχνα τον και δεν σου αξίζει ξέρεις πόσο τον αγαπώ αλλά είναι ένας άνθρωπος ο οποίος δεν είναι καθόλου για σένα και την ποιότητα σου, κ.λπ. και έτσι κι αλλιώς είναι αλλού πια». Βλέπω λοιπόν αυτό το μήνυμα και παθαίνω σοκάρα βέβαια. Όταν λέω σοκάρα...έτρωγα εκείνη την ώρα σε ένα εστιατόριο με μία παρέα και ξαφνικά (γελώντας) ήμουνα χάλια, άμα λέω χάλια, χάλια, χάλια, δηλαδή εκείνη τη στιγμή, ας πούμε, σκεφτόμουν ότι σοβαρά αν υπήρχε ένας τρόπος εκείνη τη στιγμή να πεθάνω να πέθαινα εκείνη τη στιγμή. Μου ανέβηκε πυρετός, για ένα τέταρτο ήμουν εκτός εαυτού εντελώς. Και στέλνω απάντηση και τον ρωτάω «είναι με κάποιον δηλαδή;» και μου στέλνει τελίτσες, δεν μου απαντάει. Και του στέλνω ξανά ένα μήνυμα «είναι με τον Μ. πάλι;» με τον πρώην του, εκείνον τον μαλάκα, και μου κάνει «αυτό σίγουρα όχι». Και μόλις βλέπω αυτό το «σίγουρα όχι», ας πούμε λέω εντάξει τώρα μη δώσω ερμηνεία στο άλλο (με νόημα). Άκου τώρα να δεις. Λέω μη δώσω τώρα ερμηνεία στο άλλο το «αλλού» μάλλον θέλει να μου πει ότι έτσι κι αλλιώς ο Γιώργος είναι αλλά αντ' άλλων και κινητοποιήθηκε μέσα μου περισσότερο η επιθυμία μου για τον Γιώργο.

Α: Εγώ είμαι τόσο στον κόσμο μου... και τον Νίκο να δω μπροστά μου με άλλη γυναίκα δεν θα μου κάνει καμία αίσθηση γιατί το πρόβλημά μου δεν είναι ο Νίκος ο πραγματικός είναι ο εσωτερικός μου Νίκος.

Λ: Και μένα ο εσωτερικός μου είναι, για το εσωτερικό μιλάμε.

Λ: Σε απασχολεί αυτός που νομίζεις ότι ήταν ο Νίκος.

Α: Όχι με απασχολεί το πώς τον έχω μέσα μου, αυτό δεν μου αρέσει.

Ο προς Λ: Ρε συ, γιατί συμφωνείς τόσο πολύς αφού μόλις πριν είπες κάτι τελείως διαφορετικό από αυτό;

Λ: Όχι σχεδόν το ίδιο λέμε.

Ο: Εσύ έλεγες ότι μόλις πήρες το μήνυμα, για ένα τέταρτο, κόντεψες να πεθάνεις. Αυτή λέει ότι δεν της κάνει καμία αίσθηση.

Λ: Μετά συνήλθα, γιατί το μήνυμα το διάβασα αλλιώς και δεν μου έκανε αίσθηση.

Ο: (ειρωνικά) Μπορεί να είναι η μέρα που πρέπει να συμφωνούμε.

Θεραπευτής: πρέπει να συμφωνείτε;

Ο: Δεν καταλαβαίνω, δηλαδή λέει κάτι διαφωνεί και μετά μιλάει σαν να συμφώνησε.

Πολύ μικρή σιωπή

Θεραπευτής: Έχω την εντύπωση όμως ότι σε αυτό που συμφωνούμε είναι ότι το ίδιο μήνυμα μπορείς να το διαβάζεις με διαφορετικούς τρόπους. Ας πούμε ο κύριος Λ. το «αλλού» από το να το διαβάζει «τον έχω χάσει» το διάβαζε «άλλα αντί άλλων» και η κυρία Α. είπε στην αρχή «μπάχαλο» και μετά είπε «θλίψη» μιλώντας για τα ίδια συναισθήματα.

Α: Εγώ θα προτιμούσα να έκλαιγα από το να αισθάνομαι αυτό το μπάχαλο, δηλαδή νιώθω ότι όλα τα θέματά μου είναι ανοιχτά και σε μία ακαταστασία, αυτό το πράγμα δεν το μπορώ. Έτσι όπως είμαι αυτό τον καιρό δεν είμαι καθόλου καλά, γιατί νιώθω ότι είμαι έρμαιο μιας...κατά..., δεν μπορώ να το εξηγήσω. Είναι πολύ ανακατωσούρα και αυτό το πράγμα με ενοχλεί.

Λ: Το καταλαβαίνω εγώ, το καταλαβαίνω καλά.

Α: Δεν μπορεί να συνεχιστεί άλλη μία μέρα, δηλαδή θα σαλτάρω, θα αρχίσω να τσιρίζω. Δεν μπορώ άλλο αυτή την κατάσταση, αφού έχω αρχίσει και μαζοχίζομαι, σκέφτομαι διάφορες άσχημες καταστάσεις και δεν μου βγαίνει τίποτα και προσπαθώ να σκεφτώ χίλια δυο πράγματα, την Κυριακή ήμουν με την κολλητή μου στο Μοναστηράκι και πέρασε από μπροστά μας ο Νίκος μόνος του. Εντάξει μας είδε, δεν μου μίλησε φυσικά. Και θα έπρεπε μετά από όλα αυτά να τα έχω πάρει στο κρανίο, να έχω θυμώσει, ή κάτι. Τίποτα, στην κοσμάρα μου.

Λ: Τον θέλεις ακόμα

A: Όχι δεν είναι ότι έχω κάποια συναισθήματα ως προς τον Νίκο και ότι συντηρώ μέσα μου το ότι θα είμαστε μαζί. Όχι, καμία σχέση. Αυτό κάτι έχει να κάνει με εμένα, δεν καταλαβαίνω δηλαδή ειλικρινά... με το σπίτι; με το ότι είμαι μόνη μου; κάπου συνδέονται όλα αυτά τα πράγματα.

A: Περίμενε, περίμενε. Εσύ είσαι στο σπίτι σου και είσαι μόνη σου και μέχρι πριν λίγο καιρό περνούσες πολύ καλά.

A: Μα και τώρα καλά περνάω.

A: Άρα ποιο είναι...τι;

A: Όχι, είναι σαν να μην είμαι μόνη μου μέσα στο σπίτι, σαν να υπάρχει και άλλος άνθρωπος

A: Ποιος άνθρωπος είναι;

A: Δεν ξέρω, ο Νίκος, κάποιος άλλος; δεν νιώθω καλά, δηλαδή δεν είναι ότι... είναι σαν άμα συνειδητοποιήσω ότι είμαι μόνη μου κάτι θα πάθω, ας πούμε κάτι θα συμβεί. Ενώ δεν συμβαίνει τίποτα γιατί στην πραγματικότητα μόνη μου είμαι (χαμογελώντας). Σας έχω μπερδέψει; (γελώντας) δεν μπορώ να το εξηγήσω αυτό.

A: Το ίδιο είναι, συμβαίνει και με μένα, μόνο που το έχω πιο διογκωμένο μέσα μου, γιατί σου έχω πει, ας πούμε, πως λειτουργώ αλλιώς. Και τώρα στη Βιέννη κρατούσα πάλι τα πράγματα του. Τα πράγματα του στο κρεβάτι και βγήκα έξω και έβαλα μέσα στην τσάντα μου τα γυαλιά του και το ρολόι του δηλαδή ήθελα παντού να τον αισθάνομαι μαζί μου.

A: Μα εγώ άμα αυτή τη στιγμή είμαι με τον Νίκο, θα πάθω πάλι δυσφορία. Δεν μπορώ δεν θέλω να είμαι μαζί του.

A: Ούτε εγώ

A: Δεν γίνεται

A: Και εγώ το ίδιο δεν λέω; Το ίδιο λέω.

O: Εμένα αυτό...δηλαδή... μου έρχεται στο μυαλό ο τρόπος που μιλάτε ας πούμε μεταξύ σας, ότι δεν μπορείτε να παραδεχτείτε... μου δίνετε την εντύπωση ότι μερικές φορές πρέπει με το ζόρι να συμφωνήσετε.

A : Ότι πάντα προσπαθούμε να βρούμε ένα τρόπο να συμφωνήσουμε;

A: Ωραίο αυτό, αυτό είναι πάρα πολύ ωραίο που είπε.

A: Ποιο;

A: Αυτό που είπε.

Λ: Δεν προσπαθούμε να βρούμε έναν τρόπο να συμφωνήσουμε προσπαθούμε, ας πούμε, να βρούμε ο ένας μέσα από τον άλλον κάποια πράγματα για να ταυτιστούμε, αυτό δεν κάνουμε;

Α: Δεν ξέρω, εγώ νομίζω ότι κάνουμε και λίγο αυτό που είπε η...

Λ: Ποιο;

Α: Εντάξει... που λες...εγώ το έχω δει πολλές φορές που έχεις τσακωθεί, εγώ δεν μπορώ να το κάνω αυτό το πράγμα, το παραδέχομαι εγώ δεν μπορώ να αισθανθώ μόνη μου εδώ μέσα (χαμογελώντας), άμα μπορούσα θα το έκανα και έξω.

Λ: Μα δεν έχουμε κανένα λόγο να τσακωθούμε, ας πούμε, και ποιο πράγμα;

Α: Δεν είναι έτσι Πάνο μου. Υπάρχουν....

Λ: Πού ρε συ, να σου πω πόσες φορές έχουμε διαφωνήσει και έχουμε...

Α: Έχεις εσύ διαφωνήσει ποτέ με όλη την ομάδα; Έχεις ποτέ νιώσει μόνος σου εδώ μέσα;

Λ: Τι εννοείς μόνος μου; ότι κανείς δεν με παρακολουθεί; Ότι κανείς δεν ταυτίζεται;

Α: Αυτό, ότι κανείς δεν ταυτίζεται ότι... έχεις διαφωνήσει με τους πάντες.

Λ: Αυτό σαφώς, από την αρχή. Γιατί θα πρέπει να αισθάνομαι, ας πούμε, ότι συνταυτίζομαι, ότι με καταλαβαίνει ο άλλος;

Α: Εγώ δεν μπορώ να το πω αυτό και δεν το έχω νιώσει και πότε.

Λ: Ποιο

Α: Ότι είμαι τελείως μόνη μου εδώ μέσα, δεν το αντέχω

Λ: Εγώ δεν είμαι μόνο εδώ, είμαι και έξω. Δεν έχει σχέση το εδώ. Εγώ δεν έχω την απαίτηση ο άλλος να με καταλάβει.

Α: Ωραία, εγώ δεν μπορώ (προς την Ο) σε αυτό που είπες έχεις πάρα πολύ δίκιο. Ναι, κάποιες φορές χωρίς να το καταλαβαίνω, δεν γίνεται εσκεμμένα... και να συμφωνήσω, προσπαθώ και να προστατέψω κάποιον ή να προσπαθώ να προστατεύσω εμένα. Τέλος πάντων, να έχω κάποιον με το μέρος μου. Δεν αντέχω τη μοναξιά πουθενά (χαμογελώντας) ούτε εδώ okay; έχω ξεφτιλιστεί τελείως.

Πολύ μικρή σιωπή

Λ: Εγώ σκεφτόμουν τώρα που επέστρεψα από τη Βιέννη κάτι, ότι τώρα που έρχονται τα Χριστούγεννα θα μου είναι πολύ δύσκολη αυτή η περίοδος στο σπίτι μου και σκεφτόμουν, να βρεθεί ένας τρόπος να απομονωθώ τελείως αυτή την περίοδο των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς, με κάποιον τρόπο ας πούμε, με κάποιον ορό, κάτι να κοιμηθώ και να ξυπνήσω μετά από 15 μέρες, δεν θέλω καθόλου να σκέφτομαι.

Ο: Δεν θα ήταν πολύ ωραία να ήσουν αρκούδα; (γέλια).

Λ: Σοβαρά, ναι, τέλειο το θέλω πολύ να το πάθω, δηλαδή σκεφτόμουν τώρα, μήπως να ξαναφύγω εκείνη την περίοδο...να φύγω την περίοδο εκείνη των Χριστουγέννων, αλλά να κάνω τι; να βλέπω ας πούμε τον κόσμο έξω στους δρόμους να αγοράζουν δώρα οι αγαπημένοι στους αγαπημένους και εγώ να γυρνάω στο ξενοδοχείο και να λέω πάλι στον πεθαμένο δίπλα «Τι καλά που είσαι πεθαμένος»; το φοβάμαι πάρα πολύ αυτό το πράγμα, δεν θα ήθελα να βλέπω κανέναν άνθρωπο, κανένα φίλο, συγγενή, τίποτα, εκείνη την περίοδο, να κοιμηθώ 15 μέρες και να ξυπνήσω μετά από 15 μέρες και να πω «μπήκε ο καινούργιος χρόνος! Τι καλά προχωράμε».

Η Α η οποία παραμένει αναστατωμένη μετά την παρέμβαση της Ο βάλτο έχει αρχίσει να κλαίει σιωπηλά.

Λ: Ελένη Τι έπαθες τώρα

Α: Τίποτα (συνεχίζοντας να κλαίει) έχω εδώ και πολλή ώρα την ανάγκη να σηκωθώ να φύγω, αισθάνομαι απαίσια.

Πολύ μικρή σιωπή

Ο: Εγώ μόνο με δύο άτομα κάνω παρέα, δηλαδή από κοντά. Έχω φίλους που είναι ο ένας στη Φιλανδία, στη Σάμο και αλλού. Εδώ έχω τη Μίνα και τον Πάρη. Τις προάλλες, λοιπόν, κάτι λέγαμε με τον Πάρη και δεν του άρεσε η γνώμη μου και άρχισε να φωνάζει και φώναζε, φώναζε, φώναζε, τι του έλεγα, τίποτα, και μετά με προσέβαλε και με έβρισε και επειδή άρχισαν να δυσανασχετώ φοβερά με όλο αυτό το κλίμα και επειδή φώναζε πριν, του λέω «τι θέλεις δηλαδή μου λες κάτι και να μη σου απαντάω ή να σου απαντώ με κάτι συγκεκριμένο;» και μου λέει «εγώ δεν το είπα για να μου απαντήσεις το είπα έτσι» και του λέω «εγώ τι είμαι σκουπιδοτενεκές; δηλαδή να μου λες διαφορά και εγώ να μη λέω τίποτα;» και μετά επειδή είχα δυσανασχετήσει πάρα πολύ, μου ήρθε η διάθεση να του τη σπάσω. Αυτός γενικά, του τη σπάει άμα τον χαρακτηρίσει κάποιος κάπως, άμα δηλαδή του βάλει κάποιος κάποια ταμπέλα. Επομένως τσαντίζεται πάρα πολύ και με τα ζώδια του λέω λοιπόν «Πάρη, Θα σου διαβάσω το ωροσκόπιό σου» διότι ήξερα ότι τώρα δεν το θέλει αυτό αλλά μου είχε έρθει μία κακή διάθεση (γελώντας) εκείνη τη στιγμή. Λοιπόν αρχίζω να διαβάζω το ζώδιό του που ήταν γύρω στις 7-8 σελίδες πυκνογραμμένες τρομερά και μου λέει «τώρα θα το διαβάσεις όλο;» Α. και ξέρετε κατά σύμπτωση αυτά που έγραφε συμπίπτουν τρομερά με αυτά που του έλεγα πριν και όσο συνέχιζα να διαβάζω, είχα αρχίσει να σκέφτομαι ότι τώρα πρέπει να σταματήσω γιατί έχει πάθει κρίση (γελώντας) και θα με δείρει στο τέλος. Όμως το

είχα αρχίσει και ήθελα να το τελειώσω και συνέχισα και συνέχισα και πριν το τελειώσω, μου λέει «όχι ότι εκνευρίστηκα αλλά έχω μία δουλειά και πρέπει να φύγω». Ανοίγει η πόρτα και μπαίνει ο κ. Γ.

Ο: (συνεχίζει) ποτέ δεν έφευγε αυτός αν δεν περνούσαν ώρες... και μετά περνάνε τέσσερις-πέντε μέρες και δεν επικοινωνούμε καθόλου, πράγμα που ήταν πάρα πολύ σπάνιο και του στέλνω ένα μήνυμα «θα περάσεις;» και μου λέει (μιμούμενη) «δεν θέλω να έχουμε επαφές» (γέλια) και... εντάξει

Θεραπευτής: Εντάξει, τι εντάξει;

Ο: Εντάξει, μου την έσπασε πάρα πολύ εννοείται, εντάξει θα μου στοιχίσει κιόλας γιατί ήταν ένα από τα δύο μοναδικά άτομα που κάνουμε παρέα, αλλά θέλω να πω ότι να πώς αντέδρασε εκείνος και πώς αντέδρασε η Ελένη, ε, αυτό είναι και η διαφορά.

Α: Είναι και πώς αντιδράς εσύ, που παρόλο που εντάξει, υπάρχει ένα κόστος είσαι σταθερή στις απόψεις σου και καλά κάνεις και με το ενδεχόμενο να μείνεις και μόνη σου. Εγώ αυτό δεν μπορώ να το κάνω κατάλαβες;

Ο: Κοίταξε δεν μπορεί κάποιος στη στιγμή να γίνει κάτι που θέλει.

Πολύ μικρή σιωπή

Α: Κάτι άλλο που έκανα πολύ τώρα στη Βιέννη ήταν, επειδή την προηγούμενη φορά δεν είχα προλάβει να πάω σε κάποιους τάφους μεγάλων συγγραφέων και... τώρα ήρθε μία φίλη μου μαζί και γυρνούσαμε στα νεκροταφεία της πόλης... μού άρεσε πάρα πολύ, μα πάρα πολύ ότι τα νεκροταφεία είναι ενσωματωμένα μέσα στον ρυθμό της πόλης και ότι βλέπεις, ας πούμε, ανθρώπους να επισκέπτονται τους δικούς τους.

Α: Σαν πάρκα είναι.

Α: Δεν είναι φοβερό; μου άρεσε πάρα πολύ ότι οι άνθρωποι έχουν μία πολύ κανονική σχέση με τους νεκρούς... βρε παιδάκι μου ήταν ένα πράμα μέσα στη ζωή πολύ κανονικό, δεν υπήρχε καμία βία... καμία, ξέρεις... μου άρεσε πάρα πολύ όλο αυτό το πράγμα.

Α: Και αυτή η φίλη μου έχει χάσει τον άντρα της και πρώτη φορά μου εξομολογήθηκε κάτι το οποίο εμένα με έβαλε σε πάρα πολλές σκέψεις... αυτή μου είπε ότι θέλει να πάει στο νεκροταφείο, έχει έναν οικογενειακό τάφο στο πρώτο, ο άντρας της πέθανε το 1998 και θέλει να πάρει τα κόκαλα του με έναν τρόπο. Ας πούμε ότι θα τα πάει σε ένα άλλο νεκροταφείο στην επαρχία και θα τα πάρει στο σπίτι της και θα κοιμάται μαζί τους... ε Και αυτό μου φάνηκε πάρα πολύ φυσιολογικό, δηλαδή πάρα πολύ φυσιολογικό. Εγώ της είπα, ότι εγώ θα ήθελα έναν αγαπημένο να τον είχα κάψει και να έχω τη στάχτη και

να μπορώ να παίρνω ένα κομματάκι όπου θέλω μαζί μου και εμένα μου φάνηκε πολύ φυσιολογικό ενώ (γελώντας) στον άλλον άνθρωπο ακούγεται μακάβριο.

A: Εμένα ήρθε η μάνα μου εχθές και είχε πάρει ένα καινούργιο κινητό το οποίο σε κάθε μήνυμα που στέλνεις, που παίρνει μάλλον η μητέρα μου, στο τέλος έχει τη λέξη τέλος. Διαβάζεις ένα μήνυμα.... τέλος, άλλο μήνυμα... τέλος. Εάν εγώ είχα αυτό το κινητό θα με είχε στείλει στο Δαφνί (γέλια της Α και της Ο), να διαβάζω σε κάθε μήνυμα τέλος, τέλος, τέλος, (γέλια της Α και της Ο), δηλαδή δεν το αντέχω. Όχι (στον Λ), ούτε στο κινητό!

Λ: Και το άλλο πράγμα πάλι, πάρα πολύ έντονο έβλεπα πάλι ζευγάρια και γκέι και στρέιτ και είδα πάλι δύο ζευγάρια ένα με λεσβίες και ένα με αγόρια που είχαν παιδάκια και με έπιασε πάλι ένα πράγμα απίστευτο, τέλος πάντων και κοιτούσα συνέχεια τα παιδάκια, τα μωρά στο δρόμο και ένα πράγμα που δεν το είχα προσέξει και μου το είπε μετά αυτή η φίλη μου, «παρατηρείς» μου κάνει «παιδάκια και θες να έχεις ένα παιδί το παιδάκι αυτό σου θυμίζει τον εαυτό σου». Γιατί όντως εμένα μου αρέσουν τα μικρά τα αγοράκια που μοιάζουν όπως εγώ ήμουν μικρός και από κείνη την ημέρα προσπαθώ να σκεφτώ γιατί θέλω ένα τέτοιο παιδί; Και δεν ξέρω κάπου ίσως έχω ταυτίσει πάρα πολύ τον εαυτό μου με αυτό το παιδί. Αισθάνομαι και τον τρόπο που μεγάλωσα μέσα στο σπίτι μου, με τη μάνα μου και τον πατέρα μου ότι δεν ήταν μία συνθήκη, η οποία με έκανε να αισθανθώ δύο ανθρώπους κοντά. Και ξαφνικά βλέπω τώρα αυτό το παιδί ότι είναι μία υποκατάσταση της παιδικής μου ηλικίας και ότι θα ήθελα να προσφέρω στον εαυτό μου, μέσω αυτού του παιδιού, αυτό που δεν είχα.

A: Μπορείς να το κάνεις αυτό;

Λ: Αν είχα μία σχέση πραγματική ναι.

A: Εγώ νομίζω ότι εντάξει, αυτά που λες τα έχω σκεφτεί και εγώ αλλά πιστεύω ότι δεν μπορώ να καταλάβω ακόμα εάν κάποια πράγματα είναι επανορθώσιμα... κατά πόσο είναι.

Λ: Εγώ πάντως πιστεύω ότι είναι Ελένη. Τέλος πάντων θα συνειδητοποιήσεις ας πούμε, τα βλέπεις, τα καταλαβαίνεις και ό,τι προσπαθείς μετά.

A: Μπορείς; Υπάρχει περίπτωση ποτέ να τα επανορθώσεις ή να αλλάξουν;

Λ: Δεν θα αλλάξουν, αλλά ίσως, μήπως τα βλέπεις υποκαθιστώντας τα κάπου αλλού. Εγώ το πιστεύω πάρα πολύ αυτό, θα μου στοιχίσει πάρα πολύ... αυτό το παιδί... Δηλαδή, θεωρώ τελείως μαλακία βρε παιδάκι μου να είσαι εδώ, ας πούμε, και να μην υπάρχει ένα παιδί. Δηλαδή να μην υπάρχει ένα κανάλι τροφοδοσίας πολύ δικό σου...

συναισθημάτων σου... επιθυμιών σου, δεν ξέρω. Εσείς που είστε γυναίκες πώς το βλέπετε... εγώ δε δεν νομίζω ότι ένας άνθρωπος ο οποίος δεν έχει αποκτήσει παιδί, δεν μπορεί και να καταλάβει και πάρα πολύ τη ζωή...

A: Άσε μας ρε Πάνο, γιατί αυτοί που τα απέκτησαν την κατάλαβαν;

Λ: Όσοι είχαν μυαλό την κατάλαβανε, ρε συ

A: Ναι, καλά, δυστυχώς αυτοί που έχουνε μυαλό είναι ελάχιστοι, ελάχιστοι εγώ τουλάχιστον δεν τους έχω συναντήσει αυτούς τους γονείς και έτσι δεν ξέρω να σου πω. Πολύ μικρή σιωπή.

Ο θεραπευτής παροτρύνει τον Γ. να πει τη γνώμη του.

Γ: Ναι με τα παιδιά βασικά, εντάξει, θέλω να πω και για τα παιδιά κάτι, αλλά πριν που λέγαμε για τους νεκρούς και αυτά, έβλεπα τη μάνα μου προχθές στον ύπνο μου και... τώρα εντάξει, είναι κάπως αστείο...εεε, την έβλεπα ρε παιδί μου, ότι μου είχε πει ψέματα για ένα λόγο και ότι είχε οργανώσει μία πλεκτάνη και δεν είχε πεθάνει ας πούμε και ότι εμφανίστηκε λέει και αυτά. Και της λέω καλά πως μπόρεσες και το έκανες αυτό το πράγμα και μας στεναχώρησες; Δεν παίζουν με αυτά τα πράγματα αλλά ήμουν χαρούμενος. Και μου λέει «τι; γιατί; αφού μία χαρά πήρες και το εφάπαξ» μου λέει και κάπου δείχνει αυτό το όνειρο ότι αισθάνομαι μπερδεμένος. Όχι αυτό το θέμα ότι μου βγήκε σε καλό, τελικά, ας πούμε που πέθανε η μάνα μου αλλά ξέρω 'γω ρε γαμωτο μου; Μου βγήκε σε καλό; μου βγήκε σε κακό; μου βγήκε σε...; κάπου με τρώει αυτό το πράγμα.

A: Αυτό ή νιώθεις ενοχές;

Γ: Αυτό θέλω να πω... ότι νιώθω ενοχές που εν μέρει μου βγήκε σε καλό. Τώρα όσο για τα παιδιά και εγώ το έχω σκεφτεί αυτό το θέμα με τα παιδιά... δηλαδή, γιατί κάνουν οι άνθρωποι παιδιά ενώ δεν θέλουν στην πραγματικότητα να κάνουν παιδιά. Δηλαδή κάνουν για άλλους λόγους, ότι παιδιά κάνουμε για να διαγωνίσουμε το είδος μας και αυτά αλλά, δηλαδή, ξέρω περιπτώσεις αρκετές, ας πούμε γυναικών που κάνουν παιδί για να δέσουν τον άντρα τους, ή επειδή βαριούνται ξέρω εγώ, και λένε «ας κάνουμε και ένα παιδάκι να ασχολούμαστε».

Ο προς Λ: Και εσύ μου δίνεις την εντύπωση ότι νομίζεις ότι με ένα παιδί σε μία ομοφυλοφιλική σχέση θα φαίνεται η σχέση πιο σταθερή.

Λ: Όχι κανένα παιδί δεν πιστεύω ότι σταθεροποιεί καμία σχέση ούτε straight ούτε gay. Αλλά ένα παιδί όταν προέρχεται μέσα από μία σχέση δύο ανθρώπων που αγαπιούνται...

θέλω να πω ότι όταν μεγαλώνουν το παιδί δύο άνθρωποι που αγαπιούνται, υπάρχει μία διοχέτευση μιας ενέργειας και μία συνθήκης σε ένα πλάσμα...

Ο: Εγώ πάντως πιστεύω ότι και αυτές οι γυναίκες που λέει ο Γιάννης ότι κάνουν παιδιά για να δέσουν κάποιον ότι δεν το αισθάνονται όλες έτσι. Πιστεύω ότι εν μέρει έχουν αυτό το σκοπό, ότι έχουν και ευγενικά πράγματα που αισθάνονται.

Λ: Ναι... και σε κάνει ένα παιδί... Εγώ νομίζω ότι αυτό είναι το βασικότερο, πιο υπεύθυνο απέναντι στη ζωή.

Ο: Γιατί;

Λ: Γιατί έχεις απέναντί σου μία υποχρέωση.

Ο: Ενώ πριν δεν είχες υποχρεώσεις;

Λ: Όχι καμία υποχρέωση, τίποτα.

Γ: Εγώ νομίζω ότι πρέπει να είσαι ήδη υπεύθυνος για να ξεκινήσεις να κάνεις ένα παιδί, όχι να πεις θα κάνω ένα παιδί για να γίνω υπεύθυνος.

Λ: Όχι αλλά σου λέω, δεν σε καθιστά πιο υπεύθυνο απέναντι στη ζωή ένα παιδί;

Ο: Κάτσε ρε συ, έχεις πριν τόσα πράγματα, ας πούμε τόσες υποχρεώσεις τις οποίες τις έχεις επιλέξει εσύ. Ας πούμε φίλους δεν έχεις;

Λ: Οι φίλοι δεν είναι υποχρέωση.

Ο: Δεν έχεις υποχρέωση να τους δείχνεις σεβασμό;

Λ: Δηλαδή τι εννοείς να δείχνω σεβασμό στους φίλους μου;

Ο: Δεν είναι ο σεβασμός το θέμα, εγώ άλλο ήθελα να πω. Λοιπόν έχεις αυτές τις υποχρεώσεις και κάποιες φορές δεν τις τηρείς και πάνω σε πράγματα που έχεις εξασκηθεί στο να τηρείς, παρόλα αυτά δεν τα τηρείς κάποιες φορές. Ενώ παιδί δεν έχεις κάνει ποτέ στη ζωή σου, ας πούμε είναι πάρα πολύ δύσκολο να φανταστείς πως θα'ναι στην πραγματικότητα. Και θεωρείς δεδομένο ότι θα γίνεις πιο υπεύθυνος, δηλαδή θα τηρείς περισσότερο τις υποχρεώσεις σου από ό,τι πριν, σε πράγματα ας πούμε που τα ξέρεις μία ζωή; σε κάτι που δεν το έχεις ξαναγνωρίσει, ας πούμε θεωρείς δεδομένο ότι θα υπάρχει αυτό το πράγμα; δεν είναι πολύ περίεργο αυτό;

Θεραπευτής: Νομίζω... ότι αν καταλαβαίνω καλά από αυτά που λέει η κ. Ο σε απάντηση των δικών σας των σκέψεων κύριε Λ. και αν σκεφτούμε αυτά που έλεγε πριν η κ Α. νομίζω ότι η ομάδα σήμερα είναι σαν να δουλεύει με δύο δυνάμεις αντίρροπες. Από τη μία (απευθυνόμενη στην Α) ενώ σκέφτεστε το θάνατο ο συνειρμός σας πήγε στο κινητό στο «τέλος» σαν κάθε τέλος να μοιάζει με θάνατο. Βέβαια, αναρωτιέμαι για ποιο τέλος μιλάτε κα. Α, ή ποιο τέλος μέσα σας νιώθετε ότι είναι κοντά

στο θάνατο; και ο κ. Γ. μετά, φέρνει εδώ με το όνειρό του, τη διάψευση του θανάτου αφού είδε ζωντανή τη μητέρα του, ότι του έκανε ένα παιχνίδι, λέει. Αλλά από την άλλη μεριά η ομάδα μέσω του κυρίου Γ. έφερε και μία άλλη όψη του θανάτου, ότι δηλαδή μερικές φορές ένας θάνατος μπορεί να φέρει και καλά πράγματα. Έχει βέβαια πολύ πόνο, πολλή λύπη. Αλλά καμιά φορά αφήνει κάτι μέσα μας που μπορεί να μας βοηθήσει να προχωρήσουμε. Και ο κύριος Λ. με τη σειρά του θέλει και αυτός να διαψεύσει αυτόν τον πόνο του θανάτου που είναι ένας αποχωρισμός και λέτε (προς τον Λ.) «εγώ με έναν ίδιο με μένα άνθρωπο θα κάνω ένα παιδί». Επομένως εσείς κύριε Λ. εδώ σήμερα εκπροσωπείτε την τάση της ομάδας να αρνηθεί αυτό που η κ. Α. από τη δική της πλευρά θέλει να φέρει εδώ, δηλαδή την ιδέα του να μπορέσει κανείς να σκεφτεί για τις απώλειες που έχει στη ζωή του, να αφήσει τον εαυτό του να νιώσει τα αισθήματα του ψυχικού πόνου. που είναι πάρα πολύ οδυνηρός γύρω από αυτές και να προχωρήσει. Θεραπευτής: Να συμπληρώσω μία σκέψη σε σχέση με τη διάψευση... το είπα πολύ ωραία πριν ο κ. Γ., ότι ήταν μία πλεκτάνη όλο αυτό με το θάνατο της μητέρας του και δεν έγινε. Και σκέφτομαι ότι όλοι λέτε «Τι καλά που θα ήταν κάτι να μην είχε γίνει». Η κ. Α. λέει «τόσα χρόνια είμαι στο Πανεπιστήμιο, τι καλά που θα ήταν να μην υπήρχαν και να ήμουνά τώρα στο πρώτο έτος» και εσείς κύριε Λ. με τα κόκκαλα, τα ρούχα, όλα μία διάψευση της απουσίας. Και ακόμα νομίζω ότι αυτό που θέλετε να διαψεύσετε με ένα παιδί είναι η δική σας παιδική ηλικία, δηλαδή σαν το να ζήσετε πράγματα με ένα παιδί να μπορεί να σβήσει αυτά που εσείς περάσατε ως παιδί.

Λ: Δεν ξέρω. Μπορεί να γίνει. Η Ελένη όμως νομίζω ότι σήμερα αυτό που φέρνει εδώ πέρα έχει να κάνει μόνο με τον Νίκο.

Α: Όχι (μιλά αρχίζοντας να κλαίει). Βασικά είναι αυτό που είπε ο Γιάννης πριν ότι εγώ δεν αντέχω το τέλος, ούτε μπορώ τη μοναξιά και το κυριότερο είναι ότι νιώθω ενοχές (λυγμοί που την δυσκολεύουν να μιλήσει) που τελικά μπορώ και τη μοναξιά και το τέλος και είναι και κάτι καλό αυτό. Και δεν είναι μόνο που χώρισα τον Νίκο είναι και το διαζύγιο των γονιών μου. Έκανε η μητέρα μου αγωγή διαζυγίου και συνειδητοποίησα χθες ότι σε λίγο δεν θα έχουμε το ίδιο επίθετο με τη μάνα μου. Και τώρα έπρεπε να υπήρχε ένας άντρας όλα αυτά τα χρόνια για να υπάρχει μία συγκεκριμένη σχέση με τη μάνα μου, ενώ χωρίς τον πατέρα μου ας πούμε μπορούμε να είμαστε καλά... Νιώθω απίστευτα άσχημα και ενοχές για τον πατέρα μου που είναι μόνος του και για τον Νίκο που τον είδα την Κυριακή μόνο του (συνεχίζει να κλαίει). Νιώθω πάρα πολύ άσχημα δηλαδή που όλο αυτό, ουσιαστικά, μου έχει κάνει καλό.

Και παράλληλα με όλα αυτά έχω ένα πένθος και μία πολύ μεγάλη θλίψη για τον χρόνο που έχω σπαταλήσει, γιατί τον έχω χάσει. Θα ήθελα πάρα πολύ να είμαι στο πρώτο έτος, θα το ήθελα, αλλά δεν γίνεται (λυγμοί). Μία σειρά από πράγματα θα ήθελα να μην είχαν γίνει, αλλά έχουν γίνει και τα έχω κάνει εγώ! αυτό είναι το πρόβλημά μου. Έχω εγώ την ευθύνη και εντάξει, σκέφτομαι ότι, αφού έχω εγώ την ευθύνη του παρελθόντος έχω και του μέλλοντος, άρα μπορώ να τα αλλάξω αλλά αυτό με μπλοκάρει πάρα πολύ. Αφού το τέλος είναι κάτι κακό, πώς μπορώ εγώ με όλα αυτά τα πράγματα να είμαι καλά και να είμαι και μόνη μου και σε ένα ωραίο σπίτι και να μου το λένε και όλοι... γιατί εγώ με το τέλος έχω πάρα πολύ κακή σχέση, για μένα το τέλος είναι καταστροφή. δεν μπορώ να υπάρξω μετά από αυτό.

Λ: Κάτσε ρε συ, γιατί τώρα εμένα αυτό που με μπερδεύει είναι ότι όταν υπάρχει μία εξωτερική αίσθηση ενός συναισθήματος που είναι το κλάμα, το οποίο έχει μία διάσταση πένθους και λύπης για τη μοναξιά και για όλο αυτό το πράγμα που είναι και που η Ελένη λέει ότι υπάρχει μία κατάσταση, στην οποία αισθάνεται καλά, στην οποία αισθάνεται όμως ενοχή που αισθάνεται καλά.

Α: Ναι αυτό ακριβώς σου λέω. Είναι αυτό που είπε ο Γιάννης πάρα πολύ ωραία, το εφάπαξ.

Γ: Εγώ πιστεύω ότι άμα έχεις περάσει, ας πούμε, τόσο καιρό φοβούμενη κάτι, φοβούμενη το τέλος εν προκειμένω, σε κάποια στιγμή πεισμώνεις... δηλαδή με εμένα... πεισμώνω... για κάτι που φοβάμαι πάρα πολύ και περνάει τόσος καιρός και μετά έρχεται τελικά αυτό το πράγμα που φοβόμουνα, το οποίο πλέον δεν μπορεί να μου κάνει κακό αλλά μένει το πείσμα όμως, ότι εγώ πρέπει να συνεχίσω να φοβάμαι και να αισθάνομαι άσχημα... κάπως έτσι το βλέπω.

Α: Εγώ (κλαίγοντας) είναι σαν να μην έχω δικαίωμα να νιώθω καλά μετά από ένα τέλος, δεν ξέρω, κάπως έτσι νιώθω, σαν να πρέπει, σαν να έχει κάτι συμβεί και να έχω καταλάβει ότι πρέπει να υποφέρω. Γιατί... αφού τώρα χώρισα με τον Νίκο δεν είναι δυνατόν να είμαι καλά γιατί εγώ είμαι καλά στην πραγματικότητα. Σηκώνομαι το πρωί και είμαι μία χαρά, έχω φοβερή ενέργεια.

Μικρή σιωπή όπου ακούγονται οι λυγμοί της Α.

Ο: Με ενοχλεί λοιπόν πάρα πολύ στον Πάνο ότι του είναι αδύνατον να συμπονέσει κάποιον αν δεν έχει το πρόβλημά του.

Γ: Καλά και εσύ το ίδιο πράγμα κάνεις τώρα ρε συ. Το ίδιο πράγμα ακριβώς κανείς.

Ο προς Α: Εγώ ας πούμε, αν μιλήσεις εσύ για το πρόβλημά σου για την απομόνωση, για το να είσαι ομοφυλόφιλος και όλα αυτά θα στεναχωρηθώ πάρα, πάρα πολύ παρόλο που αποκλείεται ποτέ να το νιώσω αυτό το πράγμα έτσι.

Α: Γιατί θα στεναχωρηθείς;

Ο: Θα στεναχωρηθώ πάρα πολύ!

Α: Γιατί;

Ο: Ε, γιατί θα σκεφτώ πώς θα ήταν να ήμουν εγώ σε ένα περιβάλλον που όλοι οι άλλοι γουσταρόντουσαν μεταξύ τους, δηλαδή άντρες με γυναίκες και εγώ να ήμουνα η μόνη που ήμουν έτσι. Ενώ εσύ, βλέπω, ότι όχι μόνο δεν το κάνεις αυτό αλλά δεν έχεις καν τη διάθεση να το κάνεις. Εκείνο που έχεις τη διάθεσή είναι να το ακυρώσεις εκείνο το πράγμα, για να μπορέσεις να στεναχωρηθείς αρκετά με τα δικά σου...

Α: (χαμογελώντας) Περίμενε τώρα να σου δώσω να καταλάβεις, εγώ προσωπικά δεν μπορώ να καταλάβω κανενός το πρόβλημα, δεν μπορώ να μπω σε κανενός τη συνθήκη, σε κανενός τη θέση αν δεν μπορώ να ταυτίσω τη θέση μου με τη θέση του.

Ο: Έχεις σκεφτεί ποτέ ότι μπορείς και να το κάνεις; Δηλαδή έχεις προσπαθήσει για κάτι τέτοιο ποτέ;

Α: Το θεωρώ αδύνατο για όλους τους ανθρώπους.

Ο: Ωραία, έχεις προσπαθήσει ποτέ;

Α: Μα αφού το θεωρώ αδύνατον.

Ο: Τι αδύνατον; τι σημαίνει αδύνατον ρε συ; γιατί είναι αδύνατον; όταν λέμε πάντα ότι κάτι είναι αδύνατον έχουμε πολύ συγκεκριμένη ιδέα για τον λόγο που είναι αδύνατον κάτι. Εσύ τι συγκεκριμένη ιδέα έχεις και το θεώρησες αδύνατον αυτό;

Α: θα σου πω. Θα σου πω τώρα κάτι. Εγώ, δηλαδή όταν περιέγραφε τότε με τα ξυραφάκια και όλα αυτά δεν μπορούσα να αισθανθώ τίποτα, δηλαδή δεν μπορώ να μπω στη θέση σου.

Ο: Έλα ρε συ τώρα που δεν μπορείς να μπεις στη θέση μου, μαλακίες.

Α: Δεν μπορώ... και από πού ως πού να μπω στη θέση του άλλου.

Θεραπευτής: Αλλά γίνε ο άλλος.

Α: Τι;

Α: Ναι μπράβο. Ναι μπράβο! Αν δεν μπορώ να γίνω ο άλλος δεν μπορώ να ταυτιστώ. Έως αυτό το σημείο η συνεδρία έχει διαρκέσει περίπου 60 λεπτά. Ακολουθούν άλλα 30 λεπτά συνεδρίας που για λόγους συντομίας δεν θα παρατεθούν και η συνεδρία ολοκληρώνεται ως εξής:

Λ: Επίσης θα πω κάτι το οποίο νομίζω ότι είναι αρχή γενικώς όλων των πραγμάτων και θα φέρω τώρα ένα παράδειγμα... Τόση ώρα μιλάμε για κάποια πράγματα για το πώς μπορούμε να ξεχνάμε, δηλαδή το ζητούμενό μας εμάς είναι να ξεχάσουμε...

A: Όχι εγώ δεν θέλω να ξεχάσω τίποτα, εγώ να συμφιλιωθώ θέλω Όχι να ξεχάσω.

Λ: Το ίδιο είναι.

A: Δεν είναι καθόλου το ίδιο!

Λ: Τέλος πάντων μέσω κάποιας οδού που λέει ξεχνάμε, συμφιλιώνομαι, αφού ξεχάσω έτσι δεν είναι;

A: Όχι ρε παιδί μου.

Λ: Πώς;

A: Δεν θέλω να ξεχάσω τίποτα, εγώ ίσα-ίσα το αντίθετο θέλω. Εγώ να κρατήσω θέλω.

Λ: Πάμε λοιπόν στη συμφιλίωση και η συμφιλίωση λοιπόν είναι αυτό το νοσοκομείο που βρίσκεται ας πούμε στη συμβολή αυτών των δρόμων ωραία; Λοιπόν, δεν μένουμε όλοι στο ίδιο σπίτι, δεν διανύουμε την ίδια απόσταση για να έρθουμε εδώ. Υπάρχει λοιπόν ένα πράγμα που λέγεται διαφορετική απόσταση εντάξει; Και εκτός από τη διαφορετική απόσταση, που βρισκόμαστε υπό μία έννοια, υπάρχει και ένας τελείως διαφορετικός δρόμος που ερχόμαστε στο νοσοκομείο κάθε φορά, εγώ μπορεί να έρχομαι από το μετρό, εσύ μπορεί να έρχεσαι από αλλού... Ο καθένας λοιπόν φτάνει σε έναν στόχο από τελείως διαφορετική αφετηρία και από τελείως διαφορετικό δρόμο. Έτσι δεν είναι; αυτό συμβαίνει.

A: Ναι

Λ: Ο τελικός στόχος ας πούμε μπορεί να είναι εκείνος, αλλά ο καθένας έρχεται από αλλού και ακολουθεί διαφορετικό δρόμο.

A: Συμφωνώ απόλυτα.

Λ: Εγώ λοιπόν θέλω να πω για αυτό που έλεγες, ότι εγώ δεν παρακολουθώ και τέτοια, ότι εγώ για να παρακολουθήσω κάποιον πρέπει να τον παρακολουθήσω από τον δρόμο που έρχομαι και εγώ. Μπορώ να καταλάβω ότι έρχεται από άλλο δρόμο αλλά καταλαβαίνω και ξέρω μόνο το δρόμο που έρχομαι εγώ.

Θεραπευτής: Σκεφτείτε όμως να φαντάζεται κανείς ότι δεν υπάρχει άλλος δρόμος εκτός από εκείνον που ο ίδιος χρησιμοποιεί. Να σας λέει π.χ. η κ. Α. «υπάρχει ένα μπακάλικο στο δρόμο μου» και εσείς να της λέτε «όχι δεν το είδες καλά είναι μανάβικο» επειδή μανάβικο υπάρχει στον δικό σας.

Λ: Οι δρόμοι είναι πολλοί, ο καθένας επιλέγει ποιον δρόμο θα...έτσι δεν είναι;

A: Εσύ έρχεσαι κάθε φορά από τον ίδιο δρόμο; Αυτό με προβλημάτισε. Γιατί εγώ δεν έρχομαι κάθε φορά με τον ίδιο τρόπο.

Λ: Όχι, εγώ έρχομαι πάντα από τον ίδιο δρόμο.

A: Παλιά το έκανα και εγώ.

Λ: Α, επίσης κάτι άλλο ας πούμε που μου 'ρθε στο μυαλό, προχθές όταν πετούσα, έφυγα μεσημέρι και έχει πολύ κακό καιρό, είχε συννεφιά, κάποια στιγμή λοιπόν στην απογείωση βρισκόμαστε πάνω από τα σύννεφα πάνω από τα σύννεφα έχει φοβερό ήλιο και ένα φοβερό ορίζοντα.

A: (γελώντας) αλλά μετά άρχισε η πτώση...

Λ: Και άκου τι σκέφτηκα, εγώ σκέφτηκα το εξής, ότι αν παρομοιάσουμε την κατάσταση την ανθρώπινη με όλη αυτή την κατάσταση του καιρού και βρίσκομαι, ας πούμε, κάτω από τα σύννεφα, δηλαδή στην κακοκαιρία, ότι για να ανέβω πάνω από την κακοκαιρία πρέπει να φύγω πάνω από τα σύννεφα. Δηλαδή και αυτό το λέω, ας πούμε, ως μία πνευματική ανάταση... δηλαδή ότι πρέπει να πάω πάνω.

Θεραπευτής: Αν κάνετε όμως ότι δεν τα βλέπετε τα σύννεφα, εντάξει αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν....

Μικρή σιωπή.

Θεραπευτής: Εδώ θα πρέπει να σταματήσουμε για σήμερα.

Συζήτηση

Η συνεδρία αυτή διαλέχτηκε γιατί νομίζω ότι εικονογραφεί την ικανότητα της ομάδας να δουλεύει πλέον μόνη της. Αφού μετά από μακρόχρονους και επαναλαμβανόμενους κραδασμούς που προκλήθηκαν, είτε από αποχωρήσεις μελών, είτε από σειρά εκδραματίσεων, η ομάδα κατάφερε να αποκτήσει τη συνοχή εκείνη που επιτρέπει την ανάπτυξη μιας περισσότερο αυτόνομης λειτουργίας. Ακόμη διαλέχτηκε για την τόσο σαφή χρήση πρώιμων αμυνών εκ μέρους της ομάδας, όπως η διάψευση, η διάσπαση, ή η κατάργηση της συμβολικής εξίσωσης, όπως αυτές εναλλάσσονται με άλλες ωριμότερες άμυνες όπως η προβολή, η ταύτιση, η επανόρθωση, η μετουσίωση αλλά και καταστάσεις όπως η διαπραγμάτευση της παθητικής στάσης ανάμεσα στα μέλη. Έτσι έχουμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε μία όχι εύκολη, αλλά, πάντως δυναμικά εφικτή πορεία προς την καταθλιπτική θέση.

Για ευνόητους λόγους η συνεδρία αυτή έχει συμπτυχθεί με αποτέλεσμα να έχουν χαθεί αρκετές παρεμβάσεις των θεραπειών καθώς και μέρος των συνομιλιών

και της συνακόλουθης αλληλεπίδρασης των μελών. Η προσπάθεια κατά την σύμπτυξη ήταν να διατηρηθεί ο βασικός άξονας της συνεδρίας που κατά τη γνώμη μου είναι οι κινήσεις αποχωρισμού και οι άμυνες που ορθώνονται ενάντια στην οδύνη της απώλειας και του πένθους. Ακόμα η σύμπτυξη αυτής της συνεδρίας λειτούργησε σε βάρος της κατάδειξης επιμέρους τεχνικών όπως η αποσαφήνιση (clarification) και η αντιπαράθεση (confrontation) που παρέμειναν μη επαρκώς ορατές, τόσο σε ό,τι αφορά παρέμβαση των θεραπευτών προς τα μέλη όσο και των μελών μεταξύ τους.

Τέλος, η συνεδρία αυτή είναι πλούσια γιατί εικονογραφεί στιγμές όπου διακρίνεται η βασανιστικά αμφιθυμική σχέση με το εσωτερικευμένο αντικείμενο (σελ. 11), η μηχανιστική σκέψη της Ο (σελ.12), η άρνηση του θυμού για να αποφευχθεί η σύγκρουση με αποτέλεσμα την επίθεση στους δεσμούς και το πέρασμα σε πράξεις (ο Λ. στις σελίδες 14,15), η αρνητική μεταβίβαση τους θεραπευτές (σελ. 20), ή ακόμα και οι ασυνείδητη φαντασία ότι η διαφοροποίηση και η συνακόλουθη αυτονόμηση ισοδυναμούν με την καταστροφή και τον αφανισμό του αντικειμένου (σελίδες 24, 25). πράγμα που υποστηρίζει τις κινήσεις παλινδρόμησης.

Η περίληψη ολόκληρης της συνεδρίας έχει ως εξής:

Η ομάδα ξεκινά με την Α. τον Λ. και την Ο. Περίπου 20 λεπτά αργότερα έρχεται ο Γ. Η Α. ντυμένη κατάμαυρα φαίνεται λυπημένη και η Ο τη ρωτάει αν πέθανε κανείς. Η Α. απαντάει ότι πήγε να δώσει τα βιβλία του Α' έτους που πέρασε στη σχολή και σκέφτηκε ότι η ίδια είχε περάσει το 1997 και δεν άντεχε να σκέφτεται τα χαμένα χρόνια. Ο Λ. ρωτάει με ενδιαφέρον και επικεντρώνεται στο θέμα του Νίκου με τον οποίο η Α. είχε πρόσφατα χωρίσει. Η Α. απαντά ότι τον είδε τυχαία (τον Νίκο) στο Μοναστηράκι μόνο του.

Ο Λ. συνεχίζει λέγοντας πόσο σκέφτεται τις διακοπές των Χριστουγέννων. Θα ήθελε να ζητήσει από τον θεραπευτή έναν ορό, ώστε να κοιμάται όλο το διάστημα. Μιλά ακόμα για το ταξίδι που έκανε στο Βερολίνο, όπου πρόκειται να ανέβει το θεατρικό του έργο. Εκεί από τη μία ένιωσε καλά που μπορεί να είναι κάποιος και μάλιστα δημιουργικός, του έλειπε όμως πολύ ο Κώστας (μία ερωτική σχέση από την οποία είχε και αυτός χωρίσει). Ένας κοινός τους φίλος (εκείνου και του Κώστα) του έστειλε μήνυμα στο κινητό που του έλεγε «ξεπέρασε τον αφού άλλωστε εκείνος είναι αλλού».

Ταράχτηκε με το μήνυμα και σκέφτηκε ότι το «άλλου» σημαίνει όχι ότι είναι με άλλον αλλά ότι είναι «άλλα αντ' άλλων». Στο Βερολίνο ήταν με μία φίλη του που ο άντρας της είχε πεθάνει. Εκείνος είχε συνέχεια στην τσάντα του τα γυαλιά και το ρολόι του Κώστα. Ενώ εκείνη έλεγε ότι με κάποιο τέχνασμα θα πάρει τα κόκκαλα του άντρα της από το νεκροταφείο και θα τα έχει στο κρεβάτι της.

Η Ο. παρατηρεί στον Λ. ότι θέλει συνέχεια να φαίνεται να συμφωνεί με τον άλλον ενώ δεν κάνει καμία προσπάθεια να μπει στη θέση του άλλου. Ο Λ. αντιδρά, η Α. κλαίει και λέει ότι ίσως και εκείνη το κάνει αυτό, να φαίνεται δηλαδή ότι συμφωνεί, για να μη νιώθει μόνο. Πράγμα που την κάνει να ντρέπεται (άρνηση της διαφοράς - μη ανοχή της ετερότητας).

Η Α. κλαίει και ο Γ. διηγείται ένα όνειρό του, όπου είδε τη νεκρή μητέρα του να είναι καλά και ζωντανή και ότι εξαιτίας μιας πλεκτάνης εκείνος νόμιζε ότι αυτή είχε πεθάνει. Και της έλεγε «πώς μου το έκανες αυτό;». Μπερδεύεται που εξαιτίας του θανάτου της μητέρας του πήρε το εφάπαξ της και νιώθει ένοχος. Η διήγησή του ανακουφίζει την Α. που με τη σειρά της λέει πόσο ένοχη ένιωσε όταν είδε τον Νίκο μόνο του στο Μοναστηράκι.

Ο Λ. λέει τότε ότι θα ήθελε να έχει με κάποιον ένα παιδί. Το σκέφτεται να είναι αγόρι με ξανθά μαλλιά και γαλάζια μάτια όπως όταν ήταν εκείνος παιδί. Αν είχε ένα παιδί θα ήταν με αυτό διαφορετικά από ό,τι ήταν οι γονείς του με εκείνον.

Ο Θεραπευτής σχολιάζει την οδύνη μπροστά στην απώλεια και δείχνει στην ομάδα τη χρήση της διάψευσης. Ο Θεραπευτής επισημαίνει τη δυσκολία της αποδοχής του χαμένου χρόνου και δείχνει στον Λ. πως μέσω αυτής του της επιθυμίας επιζητά να ακυρώσει τη δική του παιδική ηλικία για να μη δεχτεί «ότι κάτι χαμένο» υπήρχε εκεί.

Ο Γ. επιτίθεται στην Ο επισημαίνοντάς της ότι ενώ η Α κλαίει με αναφιλητά, εκείνη συνεχίζει τη συνομιλία της με τον Λ. Η Ο. επίμονα προσπαθεί να εξηγήσει στον Λ. τι εννοεί, εκείνος αντιδρά και απευθυνόμενος στην Α της λέει ότι και οι δυο τους προσπαθούν να ξεχάσουν. Η Α αρνείται ότι συμφωνεί μαζί του, διότι εκείνη δεν θέλει να ξεχάσει, αλλά να συμφιλιωθεί.

Η Α. λέει πόσο την έχει αναστατώσει το διαζύγιο των γονιών της και συνειδητοποιεί πως τώρα πια δεν θα έχει το ίδιο επώνυμο με τη μητέρα της.

Η ομάδα τελειώνει με μία παρομοίωση - αλληγορία στη προσπάθεια αντιπαρατεθεί στην Ο: καθένα από τα μέλη μένει σε διαφορετικό μέρος και διανύει διαφορετικό δρόμο για να έρθουν εκεί όπου όλοι έχουν τον ίδιο στόχο. Και αυτό είναι που τους

κάνει να συμφωνούν. Η συντήρηση των μανιακών αμυνών από τον Λ. σχολιάζεται από τον Θεραπευτή.

Όπως και παραπάνω ανέφερα, το κεντρικό θέμα της ομάδας είναι ο αποχωρισμός, η απώλεια και η διαδικασία του πένθους. Στην προοπτική της επεξεργασίας της καταθλιπτικής θέσης, η ομάδα έρχεται αντιμέτωπη με άμυνες που στοχεύουν στην αποφυγή της απουσίας και της απώλειας (ο Κώστας για τον Λ., ο πεθαμένος σύζυγος της φίλης). Επίσης αναδύονται αισθήματα ενοχής (ο Νίκος για την άλλη, το εφάπαξ για τον Γ.) που προέρχονται από επιθυμίες καταστροφής του αντικειμένου. Προκειμένου να μη βιωθεί η οδύνη, επικρατεί σύγχυση (π.χ. στην ανάγνωση του μηνύματος).

Παράλληλα η κατά Βion ομάδα βασικών υποθέσεων έχει ενεργοποιήσει ψυχωτικούς μηχανισμούς, όπως το ζευγάρισμα (pairing) που αντιστρατεύονται την αποδοχή της απώλειας. Ακόμα και τα μέλη που λείπουν είναι δύο. Το ζευγάρισμα λαμβάνει χώρα σε όλη τη διάρκεια της συνεδρίας με εναλλασσόμενα - διασταυρούμενα ζευγαρώματα των μελών. Οι άλλες δύο ομάδες βασικών υποθέσεων, η ομάδα μάχης - φυγής (fight - flight) και η ομάδα εξάρτησης (dependency) υφέρπουν της κατάστασης με την αναφορά στον «ύπνο» των Χριστουγέννων αλλά και την επιθυμία για επιστροφή στην παρελθούσα συγχωνευτική σχέση.

Με την παρέμβαση του θεραπευτή καταδεικνύονται οι δύο αντιθετικές τάσεις της ομάδας στον αγώνα της αποδοχής της απώλειας: ή να συμφιλιωθεί με αυτήν η ομάδα και να προχωρήσει, ή να καταφύγει στη διάσπαση (δημιουργικότητα και ταυτόχρονη ψυχωτική αντιμετώπιση απουσίας Κώστα), στη διάψευση, τις μανιακές άμυνες («πάνω από τα σύννεφα»), ή ακόμα και στην κατάργηση της συμβολικής εξίσωσης (αντί «είμαι σαν αυτόν», «γίνομαι ο άλλος»).

Ο Γ. φέρνοντας το όνειρο με τη μητέρα συντάσσεται κυρίως με τον Λ. επιτιθέμενος στην Ο. στην οποία προβάλλει τη μηχανιστική του σκέψη. Η Ο. πολύ ζωντανή σε όλη τη συνεδρία δίνει την εντύπωση ότι τα βάζει με το παράλογο και την αδυναμία κάποιου να μπει στη θέση του άλλου. Είναι τόση η έντασή της, που σκέφτομαι ότι απευθύνεται στην οικογένειά της. Τέλος η μεταφορά του Λ. ότι ο καθένας έρχεται στην ομάδα από διαφορετικό δρόμο εικονογραφεί τους διαφορετικούς δρόμους που έχουν διανύσει τα μέλη μέσα σε αυτήν. Με την Α. να έχει διανύσει σαφώς μεγαλύτερο, αλλά και με τους υπόλοιπους να προσπαθούν, παρά τις παλινδρομήσεις. Τα απόντα μέλη, για την απουσία των οποίων τα παρόντα μέλη δεν κάνουν την

παραμικρή αναφορά, έχουν τις μεγαλύτερες δυσκολίες και προς το παρόν με προβληματίζουν. Θα ήταν παράλειψη τέλος να μην επισημάνω ότι τα μέλη της ομάδας εισάγουν νέες έννοιες όπως εκείνη του τραυματικού χρόνου, της επανόρθωσης αλλά και ενός συστήματος αξιών γύρω από το οποίο αξίζει να γίνουν επενδύσεις (π.χ. σεβασμός).

Ομαδική ψυχοθεραπεία.

Συνήθως ένα συνδυασμένο θεραπευτικό πρόγραμμα για οριακούς ασθενείς περιλαμβάνει βραχεία ή μακρά νοσηλεία, ατομική ψυχοθεραπεία ομαδική και οικογενειακή ψυχοθεραπεία, φαρμακοθεραπεία. Πολλοί είναι οι συγγραφείς που συνιστούν τον συνδυασμό ατομικής και ομαδικής ψυχοθεραπείας σε ασθενείς με σοβαρή – οριακής οργάνωσης – διαταραχή προσωπικότητας (Greenbaum, 1957, Horwitz, 1977, Slavson, 1964, Spotnitz, 1957).

Το ενδιαφέρον γύρω από την ομαδική προσέγγιση αυτών των ασθενών χρονολογείται ήδη από τις αρχές της εφαρμογής της ομαδικής ψυχοθεραπείας στις Η.Π.Α. Κλινικοί, όπως οι Fried (1954) και Spotnitz (1957) αναφέρονταν ήδη στα οφέλη της ομαδικής ψυχοθεραπείας όταν αυτή διενεργείται παράλληλα με την ατομική. Υποστηρίζεται ότι ορισμένα χαρακτηριστικά της ομαδικής ψυχοθεραπείας αντιπαραβαλλόμενα με αυτά της ατομικής ψυχοθεραπείας είναι εκείνα που συνιστούν θεραπευτικό πλεονέκτημα για αυτούς τους ασθενείς. Παρ'όλα αυτά, οι έρευνες στο σχετικό πεδίο είναι εξαιρετικά περιορισμένες.

Άλλοι πάλι (Wong 1977) πιστεύουν πως μια περίοδος ατομικής ψυχοθεραπείας μπορεί να προετοιμάσει αυτούς τους ασθενείς και έτσι να χρησιμεύσει σαν προπαρασκευαστικό στάδιο έτσι ώστε αυτοί να μπορέσουν να ενταχθούν με επιτυχία στην ομαδική ψυχοθεραπεία. Στην περίπτωση αυτή καλό είναι ο ασθενής να έχει αυτή την εμπειρία με τον ίδιο ψυχοθεραπευτή.

Αν μπορεί να αναφερθεί μια ιδιαίτερη πλευρά της ομαδικής ψυχοθεραπείας είναι η δυνατότητα που παρέχει να περιεχθούν και να αντιμετωπιστούν οι έντονες ανάγκες «πεινας για το αντικείμενο» (object hunger) με τέτοιο τρόπο ώστε αυτές να ενταχθούν απαρτιωτικά στη θεραπευτική διαδικασία. Γνωρίζουμε πως η εγγύτητα, οι εντάσεις, η πρωτόγονη φύση της μεταβίβασης και η μαζική παλινδρόμηση στο ατομικό πλαίσιο είναι δύσκολα ανεκτές από αυτούς τους ασθενείς, με κίνδυνο τη διακοπή της θεραπείας τους. Ακόμη έχουμε δει, στην ατομική θεραπεία, η διαθεσιμότητα του

θεραπευτή συχνά να απαξιώνεται και να εκλαμβάνεται ως επαγγελματικός χειρισμός ή ακόμα και στρατηγική. Επιπλέον, όταν ο θεραπευτής προσπαθεί να προσφέρει αρμόζουσες ικανοποιήσεις, απειλούνται τα εύθραυστα όρια του Εγώ του ασθενούς. Τότε είναι που η αρνητική μεταβίβαση – εξ' αιτίας του άγχους παρείσφρησης – κινδυνεύει να κρυσταλλώσει και να αποκτήσει ένα μη επεξεργάσιμο χαρακτήρα.

Το ομαδικό πλαίσιο απεναντίας, από την πολυπλοκότητα και την ποικιλότητα της ίδιας του της φύσης έχει τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει πιο αποτελεσματικά την αβυσσαλέα «πέινα για το αντικείμενο» και τα άγχη που τη συνοδεύουν. Ομοίως όμως και οι εντάσεις των αρνητικών αντιμεταβιβαστικών κινήσεων των θεραπευτών αποδυναμώνονται, αφού τα μέλη της ομάδας μέσω των πολλαπλών αλληλεπιδράσεων αναλαμβάνουν αν αντιπαρατεθούν άμεσα και γνήσια προς όφελος του ασθενούς.

Κατά αυτή την έννοια, η ομάδα στηρίζει και τον θεραπευτή δίνοντάς του χρόνο και χώρο να επεξεργαστεί και να αντιμετωπίσει τη δυσφορία του, ενώ ταυτόχρονα τον προστατεύει από τυχόν ανεξέλεγκτες αντιμεταβιβαστικές αντιδράσεις. Με άλλα λόγια, η ομάδα δεν λειτουργεί μόνο σαν προστατευτικό περίβλημα για τα μέλη της αλλά και για τον ίδιο τον θεραπευτή – μέλος που συχνά νιώθει ανακούφιση από την ενεργό υποστήριξή της.

Δ. Συμπέρασμα

Όταν δουλεύουμε με αυτού του τύπου τους ασθενείς, σκεφτόμαστε τον πρωτογενή ναρκισσισμό και την ακανθώδη πορεία που έχει να διανύσει έως την διαφοροποίηση και την αναγνώριση του άλλου ως ξεχωριστού.

Ο κατακερματισμός του Εγώ και της συνακόλουθης ναρκισσιστικής του ελλειμματικότητας καθλώνει τους ασθενείς αυτούς στο ναρκισσιστικό – συγχωνευτικό στάδιο των αντικειμενότροπων σχέσεων. Γι' αυτό συνάπτουν έντονες συγχωνευτικές σχέσεις και στον βαθμό που τα αντικείμενα πληρούν τις προσδοκίες τους, τότε είναι καλά αντικείμενα. Όταν όμως τα καλά αντικείμενα αποκτούν δικές τους απόψεις και πρότυπα συμπεριφοράς, τότε βιώνονται ως κακά αντικείμενα. Οι προβλητικές ταυτίσεις, αφορούν κυρίως τις επιθετικές πλευρές του Εγώ που προβάλλονται στα αντικείμενα. Τότε αυτά βιώνονται ως διωκτικά και επιθετικά με αποτέλεσμα είτε να τα πολεμούν ασθενείς αυτοί, είτε να τα εγκαταλείπουν. Στην ομαδική ψυχοθεραπεία μέσω της ερμηνείας και της ανάδρασης (feed back) οι ασθενείς

αυτοί συνειδητοποιούν σταδιακά ότι τα αντικείμενα δεν είναι τόσο εχθρικά όσο πίστευαν.

Ο πρωτογενής ναρκισσισμός είναι η περιοχή όπου τα τραύματα δεν βιώνονται, δεν αναπαρίστανται, δεν απωθούνται. Καιροφυλακτούν προκειμένου να δημιουργηθούν κατάλληλες συνθήκες προκειμένου να ενταχθούν εντός της ψυχικής χώρας. Τα προ-λεκτικά τραύματα επαναλαμβάνονται στη μεταβίβαση – μεταβιβάσεις εν προκειμένω.

Επαναλαμβάνονται στις εκδραματίσεις – πράξεις. Θα τα συναντήσουμε ακόμη μέσω των λαθών και των αποτυχιών του θεραπευτού και του πλαισίου. Όταν το εξαντλημένο και άπορο Εγώ των μελών χαροπαλεύει, η ομάδα στέκει από τη μεριά της ζωής. Γίνεται ένα φέρον (holding) περιβάλλον και ενεργοποιεί εκ νέου την έτσι κι αλλιώς παρούσα, περιέχουσα λειτουργία του. Είναι στιγμές που το πλαίσιο γίνεται πολύ σημαντικότερο από ό,τι κάθε είδους ερμηνεία. Η ομάδα προσαρμόζεται στις ανάγκες των μελών της και κατανοεί, προσπαθεί ήπια να αποτρέψει μοιραίες κινήσεις, ήρεμα ενθαρρύνει τη συνέχιση της προσπάθειας. Η στάση αυτή της ομάδας βαθμιαία μπορεί να εξελιχθεί σε προάγγελο της ελπίδας, ότι ο αληθινός εαυτός του θα μπορέσει τελικά να πάρει το ρίσκο να αρχίσει επιτέλους να ζει (Winnicott).

Η ομάδα κινείται μέσω ταλαντώσεων: από τη μια η σαγήνη της ναρκισσιστικής απόσυρσης, από την άλλη η ανάδυση της ενδοσκοπικής διάστασης, χαρακτηριστική της πορείας προς την καταθλιπτική θέση. Η ομάδα αντέχει και επιτρέπει στον εαυτό της να φέρει το παρελθόν και να το βιώσει ως παρόν. Γιατί η ομάδα ξέρει ότι εδώ το παρελθόν βίωμα βιώνεται ως παρών βίωμα, αφού ο τραυματικός ψυχικός χρόνος είναι χρόνος ακίνητος, απολιθωμένος, κρυσταλλωμένος. Είναι διάχυτος δηλαδή στο παρελθόν, στον παρόν και στο μέλλον μαρμαρωμένος θρήνος για ό,τι δεν έγινε, για ό,τι δεν γίνεται, για ό,τι δεν θα γίνει.

Η εμπραθητική στάση της ομάδας και του θεραπευτού συμβάλλει στη δημιουργία και διατήρηση ενός μεταβατικού χώρου για να μην συνθλίβονται τα αντικείμενα. Δημιουργεί έναν συγκρατητικό ιστό ο οποίος σιγά-σιγά αρχίζει να πάλλεται στον ρυθμό των μετασχηματισμών, των αναπαραστάσεων εαυτού και αντικειμένου, αλλά και του νοήματος. Αυτή η δικτυωτή λειτουργία συναρμόζεται με μια έκφραση που τη διακρίνει η ακρίβεια, η γνησιότητα, η σταθερότητα, το ειλικρινές ενδιαφέρον, η διαφάνεια.

Η ενεργός παρουσία του πλαισίου και των μερών που το απαρτίζουν αναλαμβάνουν την ευθύνη να υποστηρίξουν τη συνέχιση του ψυχικού έργου που έχει συμφωνηθεί κατά την ιδρυτική πράξη της ομάδας. Ο θεραπευτής και το πλαίσιο αποτελούν την εγγύηση: μέσω της ανάπτυξης μιας συγκεκριμένης κουλτούρας, μέσω της κατανόησης των έντονων μεταβιβαστικών – αντιμεταβιβαστικών φαινομένων, μέσω της προσπάθειας να κατανοηθούν και ψυχοποιηθούν οι εκδραματίσεις, μέσω των αντοχών στις ματαιώσεις και των συνακόλουθων παλινδρομήσεων, μέσω του χρέους τους να επιτρέπουν στους αυτούς τους να καταστρέφονται δυνητικά και ωστόσο να επιβιώνουν.

Αν τα πράγματα πάνε σχετικά καλά, περιμένουμε τον λόγο να υποκαταστήσει τη βία, να μετριαστεί η σφοδρότητα των συγκινησιακών καταστάσεων και να ανοίξει ο χώρος για την ανάπτυξη της σκέψης και των συνδετικών λειτουργιών της. Μέσα σε μια ομάδα τα μέλη συνδέονται μεταξύ τους σκεπτόμενοι ο ένας τις αντιδράσεις του άλλου, σαν ζωντανό καθρέφτες. Συλλέγουν προσωπικές πληροφορίες ο ένας από τον άλλον και τις επεξεργάζονται γνωσιακά και συναισθηματικά.

Έτσι, τα μέλη μαθαίνουν να σχετίζονται μεταξύ τους συναισθηματικά, διαισθητικά, ασυνείδητα. Η συζήτηση δεν παίρνει απαραίτητα έναν αρμονικό, φιλικό, συγκαταβατικό χαρακτήρα. Όμως αυτό που συμβαίνει είναι ότι διαβάζουν ο ένας τον άλλον με ακρίβεια (Hinshelwood 2001). Είναι για αυτή την ποιότητα εναρμόνισης που συζητούμε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. Anzieu D. *The Skin Ego*. New Haven, Yale University Press, 1989.
2. Breuer J. and Freud S. (1895) Studies in hysteria, S.E., 2.
3. Engel L.G., Reichsman K. F., reported by Vederman M. Monica: a 25- year longitudinal study of the consequences of trauma in infancy, *Journal of the American Psycho-Analytic Association*, 1979, 27, 1, 107-126.
4. Erikson E.H. *Childhood and Society*. New York, Norton, 1950.
5. Freud S. (1894) The Neuro-psychoses of Defence. S.E.,3 .
6. Freud S. (1911) Formulations on the two Principles of Mental Functioning. S.E., 12.
7. Freud S. (1914) On Narcissism: an Introduction. S.E.,14.
8. Freud S. (1920) Beyond the Pleasure Principle. S.E., 18.
9. Freud S. (1926) Inhibitions, Symptoms and Anxiety. S.E., 20.
10. Freud S. (1933) New Introductory Lectures on Psychoanalysis. S.E., 22.

11. Freud S. (1939) Moses and Monotheism. S.M ., 23.
12. Grinberg L. *The Goals of Psychoanalysis. Identification, Identity and Supervision*. London, Karnac, 1990.
13. Grossman I. W. Pain, Aggression, Fantasy and Concepts of Sadomasochism. *Psycho-Analytic Quarterly*, 1991, LX, 1, 22- 52.
14. Kahn M. M. R. The concept of cumulative trauma. In *The Privacy of the Self*. New York, International Universities Press, 1963, σελ. 42-58.
15. Kahn M. M. R. From Masochism to Psychic Pain. In *Alienations and Perversions*. New York, International Universities Press, 1979.
16. Klein M. (1955) On Identification. In *Melanie Klein: Envy and Gratitude and Other Works 1946 - 1963*. New York, Delta Books, σελ. 141-175.
17. Kohut H. *The Analysis of the Self*. New York, International Universities Press, 1971.
18. Kris. E. *Psychoanalytic Explorations in Art*. New York, International Universities Press, 1952.
19. Krystal H. Trauma and Affects, *Psychoanalytic Study of the Child*, 1978, 33, 81-116.
20. Laplace J. and Pontalis, J-B. *The Language of Psychoanalysis*. New York, Norton, 1973.
21. Mahler, S. M., Pine F. and Bergman A. *The Psychological Birth of the Human Infant. Symbiosis and Individuation*. New York, Basic Books, 1975.
22. Ποταμιάνου Α. *Ψυχική οικονομία και δυναμική στις οριακές καταστάσεις*. Αθήνα, Χατζηνικολή, 1993.
23. Sandler J. *From Safety to Superego*. London, Karnac Books, 1987.
24. Winnicott D. M. *Playing and Reality*. London, Tavistock/ Routledge, 1971.

SUMMARY

PSYCHIC TRAUMA AND FUNCTION OF TRANSFER IN GROUP THERAPY PROCESS

(Aspects of narcissistic and object-oriented destiny)

Dr. Aristomenis K. Matsagas M.D.

Psychiatrist

Research Lab “Anatomy, Pathology & Physiology- Nutrition”

Director Prof. Dimitrios Chaniotis, MD, PhD, FESC, Head of the Dept. of Biomedical Sciences, School of Health & Caring Sciences, University of West Attica.

Whenever group therapy is in the “constellation” of psychic trauma, the therapist is confronted with a particular clinical condition that is paradoxically based on a "non-event" in the patient's mental development. His hearing collides with a painful experience that has remained without having been experienced, with a past experience which has no past, with a lack of meaning, with a lack of causality and, above all, with mental pain arising from something that literally has not taken place, even though it has happened.

The traumatic experience, devoid of country, devoid of a mental place, of time, of history, apart from repulsion and imaginary representation, is being experienced as a *constant present* in the violence that becomes relevant due to the repetition of life and in the transfer/counter-transfer relationship. In addition, the more it is not processed, the more it is not transformed into a mental event, the more it is repeated, the more it persists, causing, thus, traumas.

This paper investigates aspects of mental trauma in relation to the function of transfer in the case of group therapy process.

Corresponding author: Dr. Aristomenis K. Matsagas M.D., Psychiatrist
3 Sinopis street., 11527, Athens. E-mail address: **a.matsaggas@gmail.com**